

KORCA

RAŞTIYE

SERRE : 1

1991

AMOR : 2

RAŞTİYE

İÇİNDEKİLER:

SAYFA:

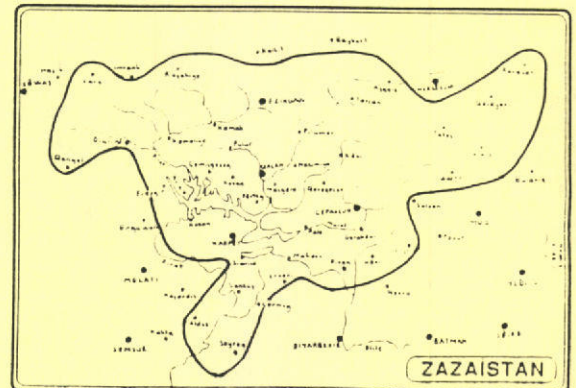
* Veda Mesajı Gibi Bir Şey. Ebubekir Pamukcu.....	3
* Seni Unutmayacağız. Alişan Karsan.....	6
* Ma Çı Babeta Ew Seni Şenım Mıleta Göré Wehêr Bıvıjıyê. Zerweş Serhad.....	8
* Heygonu Ser. Astore.....	9
* Dersa Zoné Ma. Astore.....	14
* Cuntanın Yıldönümü ve Zaza Ulusu. Alişan Karsan.....	15
* Cemaatu Ser. Astore.....	17
* Genel Çizgileriyle Tarihte Kürt ve Zaza Hareketleri. Seyfi Cengiz.....	19
* Ez Tora Haskon. İviş Laşer.....	23
* Gerçek Katliam Öyküsü. Ayşegül Cihan.....	24
* Bir Kitap. Raştiye.....	26
* Roze Yena. M. Zazahan.....	28

ADRESA WASTENE: B.P 51,77260, La Ferte Sous Jouarre. France.

FİYATI:

Almanya :	3.50 DM
Hollanda :	4.00 Gulden
İsviçre :	3.50 SF
Fransa :	10.00 FF
İngiltere :	1.00 Pound

ÇIKTI

Kapak resim; Tutuklu Üç Zaza Aydını.

Veda Mesajı Gibi Bir Şey

Ebubekir PAMUKCU

Dostlarım,

Bugün, bu kuzey kutbunda, ülkenden ve halkımdan uzak, ve ülkemini özlemimi yüreğim-
de taşıyarak pencereden, dışarıda, çok uzaklarda akıp giden kara bulutları seyre
derken sizleri düşündüm. Kendimi uzun, upuzun bir yolculuğa çıkmaya hazırlanan
bir gezginci yerine koydum. Böyle bir durumda, bu aşamada dostlarıma bir şeyler
söylemem gerekirse neleri söyleyebilirdim, ya da neleri söylemem gerekirdi? Di-
yelim ki, her hangi bir nedenle Piya'da artık yazı yazamayacağım ve bu yazı da
dostlarımla yapmakta olduğum son sohbet olsun. Yani bir çeşit veda mesajı....
Böyle bir durumda neler söylenebilir.? Memlekete doğru akıp giden kara bulut-
ları anlatmam uygun düşer mi? Örneğin, şu anda, o bulutların üzerinde, onlarla bir-
likte memleketime doğru süzülerek gitmek istediğimi söylemem uygun bir seçim
olabilir mi? Ya da oturup önemli bir insan gibi hayatımı mı yazsam? Davamın pro-
pagandasını mı yapsam acaba? Kolay değil karar vermek.... Ama biraz düşününce,
yine de bir çıkış noktası bulabiliyor insan. Yolculuğa çıkacak olan benim, o hal-
de sohbetimin ana konusu da ben olamaz mıyım? Hatta bu gereklilik de sayılmaz mı
? Çünkü, yanlışıyla, doğrusuyla, yıllarca süren bir mücadelenin içinden geliyorum
ve halen de doğruluğuna inandığım bir davanın sıradan bir neferi o-
larak çalışıyorum. Hakkında çok şeyler söylendi ve yazıldı. Bana inanan ve benim
le gönül birliği etmiş dostlarım var. Ama öte yandan beni bir kaşık suda boğmak
için fırsat kollayan çevreler de var. O halde bu sohbetimde politikayı bırakıp
biraz kendimden söz etmeliyim. En uygunu bu bence. Tabi anılarımı yazmak diye bir
düşünce yine yok. Ama samimi olmak istiyorum. Beni sevenlere ve sevmiyenlere
karşı yüreğimi en samimi bir şekilde açmak, bu samimi hava içinde hayatımdaki ba-
zı dönüm noktalarını, ve daha çok da dostlarımla bilinmeyen yanlarımı yazmayı
uygun görüyorum.

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarımla ilgili olarak anlatacak pek bir şeyim yok.
Kahredici bir yoksulluk ve koyu bir disiplin... Sosyal olaylar ve yeni düşünce-
lerle ilk karşılaşmam 1966'larda (1967 de olabilir) DİSK'in kuruluşunu haber
veren yayınları tanımamla oldu. Bu yayınlarda düzene karşı bir isyan vardı ki,
yıllarca aynı düşünceyi ben de kalbimde taşımış, ama bir içgüdüyle düşüncele-
rimin çok yanlış oldukları, bunları kesinlikle açığa vurmam gerektiği konusunda
kendi kendimi ikna etmiş, onları çok gizli bir sır olarak yıllarca kendime sak-
lamıştım. Fakat yeni yeni elime geçmeye başlayan yayınlarda, benim yıllarca giz-
li tuttuğum düşünceler açıktan yazılıyordu. Demek ki bu şekilde düşünen tek kişi
ben değildim.

Ama o yıllar neyi istediğim konusunda halen net değildim. kafamda net olan tek şey,artık devrimci bir öğretmen olduğumdu. Ama devrimcilik neydi,ne yazık ki bu konuda da net değildim. Örneğin Türkeş'lerin fikirleri ile Çetin Altan'ların fikirleri arasındaki farkı görebilecek bilgi birikimine sahip değildim. Ve bu nedenle de bana göre düzeni eleştiren herkes devrimciydi.

Ben bu dönemi,kendi kendimi arama dönemi olarak değerlendiriyorum. Bu dönemin çok büyük yanlışlarla ve çelişkilerle dolu olduğunu biliyorum ama bu durumdan utanmıyorum. Çünkü ben bu bugüne o yanlışlık ve çelişkileri yaşayarak geldim, yani benim bugünkü durumumda o günlerin büyük katkısı var... Bu "devrimcilik" im 1969 yılına dek devametti. O güne dek hiçbir şiir kitabım yayınlanmamış olmakla beraber arkadaşlar arasında şair olarak bilinmekteydim. Çünkü ben şiire aşık bir insandım ve bu ilgim ta ilkokul yıllarıma dayanıyordu...1969'da Şile'deydim ve devrimci öğretmen mücadelesi içinde belli bir konumum vardı. Ama birlikte çalıştığım değerli dostlarımla o zamanki bilinç düzeyi de benim gibiydi ve bu nedenle de şiirlerimi eleştirebilecek kapasiteden yoksundular. Onların teşvikiyle bir şiir kitabı yayınlamaya karar verdim. Böylece Aralık 1969'da, baskı tarihi 1970 olan şiir kitabım Kurtuluş Savaşı'nı yayımladım. Kitap çok tutundu. Radyoda defalarca tanıtımı yapıldı,tüm TÖS şubelerinde satıldı.Doğru bir iş yaptığım inancıyla mutluydum. Fakat 1970'in yaz aylarında PDA adına örgütlenme yapmak üzere Şile'ye gelen arkadaşlarla olan tanışmandan sonra kitaptan utanç duymaya başladım. Ankara'dan gelen bu arkadaşlarla günlerce,uzun uzadıya konuştuk. Bu konuşmalarda,dünyada devrim mücadelesi tarihi,Türkiye'deki devrimci mücadele,devrimcilik,sosyalizm,komünizm, faşizm gibi konularda önemli ipuçları elde ettim. O güne dek çözemediğim birçok sorun kafamda daha bir netleşir gibi oldu. İşte o aşamada kendi kitabım Kurtuluş Savaşı'ndaki hatalarımı görmeye başladım. Kitapta bir yandan Çetin Altan'lara, Fakir Baykurt'lara övgüler yağdırırken öte yandan bozkurtlardan medet umuyordum. Yani devrimcilik adına her şeyi birbirine karıştırmıştım. Bu hatamı anladığım gün,elimde kalan kitapların tümünü evimin arkasında yaktım. Hemen o yaz kendime bir çalışma planı yaparak Şile'deki yakın dostlarımla birlikte yoğun bir eğitim çalışması dönemine girdik. Geceler boyu okuduk,tartıştık,büyük kazanımlarımız oldu. Bu yoğun çalışmaların sonunda Türkiye'deki sol fraksiyonlara eleştirel gözle bakmaya başlayınca,her fraksiyonlara eleştirel gözle bakmaya başlayınca,her fraksiyondaki doğru ve yanlışları ayırtedebilecek durumda olduğumu gördüm.

Klasik anlamıyla hiçbir zaman örgütlü olmadım ama her günümün 24 saatinde devrimci mücadelenin içinde oldum. Her adımımı atarken devrimi düşünerek attım. Defalarca tutuklandım,dayak yedim,yargılandım,mahkumiyelerim oldu. Ama doğru dürüst hapis yatmadım ve genç yoldaşlarımla geçtikleri işkence çarklarından geçmedim.

Önceleri Türkiye'deki sosyalist devrimi Kürdistan mücadelesinin önünde tuttum. Fakat daha sonra Kürtlerin bağımsız örgütlenmelerine olumlu bakmaya ve bunu bir gereklilik olarak görmeye başladım. Görüşlerini tamı tamamına paylaşabileceğim herhangi bir örgütün bulunmayışından ötürü,var olan örgütlerin hiçbirisiyle organik bir ilişki içine girmedim. Hepsiyle dostluk ilişkilerimi sürdürerek devrimci mücadelemi bu çerçevede yılmadan sürdürdüm.

Birçok konuda net olmakla beraber Kürtlüğüm konusunda halen net değildim.Bu konuda kuşkularım vardı. Kürtçe kitapları alıyor,dağıtıyor ve satıyordum,fakat hiç birinden hiçbir şey anlamıyordum. O dönem çok büyük bir "Zazaca-Türkçe sözlük çalışmam oldu,ama kitabın adı konusunda bir türlü karar veremiyordum."Zazaca-Türkçe sözlük" mü olmalıydı,yoksa "Kürtçe-Türkçe sözlük"mi? Neyse ki,12 Eylül hengamesi içinde,ben siyasi şubede hücredeyken,bazı dostlarımla beni korumak amacıyla birçok değerli kitabımla birlikte bu güzelim alın terimi de suç delili olarak ortadan kaldırıncaya ismini daha fazla düşünmeme de pek gerek kalmadı.

Kimliğim konusundaki kararsızlığım yurt dışına çıkıncaya dek sürdü. Yurt dışına çıkış süreci içinde yaşadığım olaylar Kürtlüğüm konusundaki kuşkularımı daha da arttırdı. Yurt dışına çıktıktan sonra konuyu ciddi olarak ele aldım. Stockholm'da bulunan tüm kütüphaneleri taradım. Nerede Zazalarla, Kürtlerle ilgili, hangi dilden olursa olsun ne bulduysam fotokopisini alıp okudum. Bununla yetinmeyip İsveç'in diğer kütüphanelerine, ve Almanya'ya uzandım. Böylece bu konudaki kararsızlığım da son buldu. BEN BİR ZAZA'YDIM ARTIK... İşte Ayre, ve ardından Piya dergilerinin gündeme gelmesi de bu aşamadan sonra oldu.

1985 yılının Eylül ayında, bir öykümün telif ücretiyle Ayre'nin 16 sayfalık ilk sayısını yayınladım. Bu tarih benim hayatımda çok önemli bir dönüm noktasını ifade ediyor. Ben artık yeni bir yolda, yepyeni bir yolculuğa çıkmıştım. Halkımın çıkarları ve ülkem Zazaistan artık benim mücadelemimin vazgeçilmez mayasını oluşturuyorlardı.

Düşünce yapımında ve politik tutumumda yaptığım bu büyük devrim, beraberinde bana karşı düşmanca bir takım tavırları da gündeme getirdi. Yılların devrincisi olarak ben, Ayre'nin ilk sayısı ile birlikte birden hayin olup çıkmıştım. MIT ajanı olduğum, CIA ajanı olduğum, TC ile işbirliği içinde bulunduğum, kara cahil bir insan olduğum, kafayı oynatmış olduğum gibi suçlamalar artık hergün kulağıma gelen sıradan haberler olmaya başladı. Kahve köşelerinde, örgütlerin gizli toplantılarında ölüm fermanım üzerinde tartışmalar yoğunlaştı. Avrupa ve Ortadoğu başkentlerinde tartışma konusu edildim. Kimi asalım dedi, kimi keselim... Öyle oldu ki, bu kuzey kutbunda "Merhaba" diyecek insana hasret kaldım. Yapayalnız bir insan olarak ölüm fermanımı boynuma asıp çalışmalarımı yılmadan sürdürdüm. Tehditler beni yıldırıyor, tam tersine kamçılıyordu. Korkmuyordum, yılmıyordum ama doğrusu içten içe üzülüyordum. Bazı kişilere, bazı örgütlere ve bazı değerlere karşı olan güvenim günden güne sarsılıyordu. Kürdistan davasının haklılığına en az Kürtler kadar ben de inanıyordum ama Kürt milliyetçileri bana düşmandılar. Fakat şu var ki Kürt milliyetçilerinin doğrudan benimle uğraşmaları gerekmiyordu; bu işlevi, Kürt örgütleri içinde üst düzeylere ulaşmış Zaza dostlarım seve seve ve fedakarca ve ahmakça ve insanlık onurundan ve her türlü insani değerlerden arınmış olarak yerine getiriyorlardı. İşte beni asıl üzen buydu. Türkiye'deki bir dostuma yazdığım bir mektupta, "Keşke İsveç'e hiç gelmeseydim de dostlarımdan böylesine küçüldüklerini görmeseydim!" diyerek üzüntümün gerçek nedenini anlatmaya çalışmıştım. Benim için "dostluk", kutsallığı olan büyük bir kavramdı. Ama İsveç'te bu kutsal kavram değerini yetirmiş, basit, gündelik hesaplar uğruna alınıp satılır bir meta durumuna gelmişti. Beni üzen buydu işte. Ben, Kürt milliyetçilerinin gerici kesimi ve işbirlikçi Zaza oportünistlerinin lanse ettikleri gibi Kürt ve Kürdistan bir insan değildim. Düne dek bizzat Kürdistan mücadelesinin içinde bulunmuş, bugün de Kürt dostlarımdan bu ulusal mücadelelerini yürekten desteklemekteydim. Ama şu var ki, ben bir Zaza'ydım, ülkem de Zazaistan'dı. Kimliğimin ve ülkemimin yadsınmamasını Kürt dostlarımdan istemek benim de en doğal hakkımdı. Ama onlar bunu Kürt düşmanlığı olarak yorumladılar ve hep birlikte toplarıyla tüfekleriyle üzerime yürüdüler.

Her şeye rağmen yılmadım ve duygusal davranmaktan kaçındım. Eski dostlarımdan çoğunu yitirdim ama bugün yepyeni birçok dostum var. Zazaistan'da, Kürdistan'da, Türkiye'de, Ermenistan'da ve hemen hemen Avrupa'nın tüm ülkelerinde Piya'yı okuyan, ve Piya'ya her türlü desteği vermeye hazır değerli dostlarım var. Zaza ve Zazaistan davası artık birçok Avrupa üniversitesinde ve üniversite dışında kitleler arasında tartışılıyor. Davamızın politik platformda temsili amacına yönelik olarak öteden beri sürdürdüğümüz çalışmalar da artık sonuç aşamasına gelmiş bulunuyor. 1985 Eylülünden bu yana gelinen bu aşama büyük bir başarının göstergesi olarak karşında duruyor. Bu başarı, benimle birlikte omuz omuza yürüyen tüm dostlarımdır. Dostlarımla ve davamla gurur duyuyorum.

Gelecek sayıda yeniden buluşmak umuduyla hepinize, iyiden, güzelden ve doğrudan yana olan herkese yürekten MERHABA!...

SENİ UNUTMAYACAĞIZ

ALİŞAN KARSAN

Sevgili Ebubekir Pamukcu, bizlere veda ederken kaleme aldığı veda mesajın'da, yaşamını kısa da olsa anlatıyor. Uzun ve zorlu mücadeleler'le geçen yaşamını mütevazı olarak bir kaç sayfaya sığdıran sevgili Ebubekir Pamukcu, 18.7.1991 tarihin de yaşama gözlerini yumdu. Yaşamında ki bazı önemli olayları anlattığı kısa makalesi bizler için zengin dersler ile dolu, biz, Piya'nın 14 üncü sayısında yayınlanan, Veda mesajı gibi bir şey adlı makaleyi, sevgili Ebubekir'in anısına tekrar yayınlıyoruz.

Sevgili Ebubekir Pamukcu için kuşkusuz çok şey söyleyeceğiz, sırası geldikçe bunları tek tek yazacağız. Ben bu kısa yazımda onu yaşatları ile ayıran bir özelliği üzerinde durmak istiyorum.

Bir kuşak Zaza aydını, kendi dilinde yazmamış, ulusuna karşı olan temel görevlerini yerine getirmemiştir, dolayısıyla Zaza dilinin gelişmesi, yazılı hafızasının oluşması ve en önemlisi gasp edilen demokratik, sosyal, kültürel, ekonomik haklarının kazanılması uğruna yürütülen tarihsel mücadele bundan dolayı sekteye uğramıştır. Bundan dolayı, bu kuşaktaki Zaza aydınları için ortada kocaman bir ayıp durmaktadır. Bugün hayatta bulunan, 60, 70 yaş ortalamasına sahip büyüklerimiz den dilimizin yazılı hale getirilmemesinin sorumluluğunu aramak onlara karşı haksızlık olacaktır. Bundan 100 yıl önce ve hemen sonrası dönemde ulusumuzun içinde bulunduğu koşullar göz önüne getirildiğinde görülecektir ki bu bir çok nedenden dolayı zordu. Ayrıca böylesi bir faaliyetin koşulları, imkanları oluşmamıştı. Ama, diğer yandan, bu kuşak bir çok bakımdan ulusuna karşı var olan sorumluluklarının bilincinde davrandı. Ve devamla bu kuşak günümüzde de sorumluluklarına ilgi duymakta, güçleri, olanakları oranında değişik biçimlerde çalışmaktadırlar. Bugün, 30.40.50 yaş ortalamasına sahip, ikinci kuşak olarak tanımladığımız Zaza aydınları, birinci kuşaktan farklı bir tarih yaşadılar. Bir anlamda ve bir biçimde modern tarih ile tanıştılar dolayısıyla okul, eğitim ve benzeri olanaklara kısmen de olsa sahiptiler. Sömürgecilerin, Türkleştirme politikasına bağlı olarak, bu kuşak onların getirdiği, eğitim, iletişim olanaklarıyla tanıştı, bu ve benzeri gelişmiş araçlarla tanışan bu kuşak bunlardan yararlanarak bir çok akademik alanda başarılar elde etti. Dolayısıyla birinci kuşaktan farklı olarak bu kuşak modern düşüncelerle tanışmış, kısmen de olsa aydınlanma olanaklarına sahip olan bir kuşaktı. Bu kuşağın kendi dilinde, herhangi bir alan da ürettiği bir şey aramak boşuna olacaktır. Arıyacaklar için, kendi dilinden köşe bucak kaçan bu sözüm ona "aydın, sosyalist" kuşak kocaman bir ayıp üretmiştir.

Sevgili, Ebubekir Pamukcu en başta bu ayıpa karşı bir savaştı. Mücadelesini yürütürken, bir çokların'dan farklı olarak, soruna tepkiyle yaklaşmadı, herhangi bir politik çelişki, bireysel çıkar, örgütsel gelecek kaygılarından uzak objektif bir yaklaşıma sahip olarak davrandı. Üniversiteler de, dilini geçim kaynağı olarak veya dilini yaşamını kazanmak için bir araç olarak düşünmedi. O, mal, mülk, para ve kişisel çıkar derdine düşmeden, bunu düşünmeye bir çoklarından fazla ihtiyacı varken ve bunu yapmaya olanakları bir çoğundan fazla olmasına rağmen böyle bir davranış içinde bulunmaktan çok uzaktı. O, bir diğerlerinin davrandığı gibi, enternasyonalizm adı altında ulusuna karşı var olan sorumluluklarını hep belirsiz bir tarihe ertelemeyi aksine, enternasyonal olmanın ilk prensibi, kendi ulusuna karşı var olan sorumluluklarına sahip çıkmaktır bilincine sahip olarak davrandı. İşte bu özelliğinden dolayı, Sevgili Ebubekir Pamukcu, her şeyden önce, yaşatları arasında yaygın olan bu ayıbı kabullenişe karşı bir savaştı.

Kalleş ölüm aramızdan bir can daha aldı. Yeri doldurulamayacak bir yetenek aldı ,bir inanç,bir özveri,bir değerli arkadaşımızı bizden aldı,bizi can damarımız dan vurdu. Zaza ulusu yiğit bir evladını daha kaybetti. Acımız sonsuz.... Ama biz,bizden önce gidenlerimiz için artık yas tutmayacağız. Yeter artık kayıplarımızın ardından tuttuğumuz bunca yas. Çünkü,onlar,kendilerinin ardından kendileri için yas tutmamızı bizden beklemiyorlar artık. Söylenen söz,kaldırılan bayrak,başlanan yürüyüş bizden yas,üzüntü değil,mücadele,inanç,bilgi,özveri,umut,beklemektedir. Başlanan yürüyüş durmayacak,daha sıkı kenetleneceğiz birbirimize, taaki özgür olana dek vatan. Yüz,bin,milyonlar olacağız,el ele,kol kola,hep birlikte,en güzel özgürlük şarkılarımızı söylüyerek yaşatacağız özgürlük ve adalet için toprağa düşenlerimizi.

Vatan,güzel vatan,bak bir can daha düştü toprağa,ey güzel vatan,senin içindir bu sevdâ,bu aşk,bu özlem,senin içindir bunca şehit,bunca kahramanlık. Senin için az acı çekilmedi,az acı çekmedi analarımız,kadınlarımız. Çekilen bu acılar,kahırlar senin içindir,güzel vatan. Bak,düşüyor insanların toprağa son nefesine kadar senin özgürlüğünü düşleyerek. Sen,vatan,güzel vatan,senin özgürlüğün uğruna,her şeyini sana armağan eden,senden hiçbir şeyini esirgemiyen yiğit çocuklarını bağına kabul et. Toprağınla sana ait olan yiğit evlatlarını ısıt,onları sonsuza dek korusun.

ÇIKTI

BİR ZAZA DESTANI

1

İSİMSİZ BİR GEZEGENDEN NOTLAR

ESHAT AYATA

2.91

WAXT 4 ÇOR

ZONÉ MA: NON U SOLA MA

MA ÇI BABETA EW SENİ ŞENİM MILETA ĞORA WEHËR BIVIJIYËM

Zerweş SERHAD

No ğısus'tı ma ma zi qayılım kı çend bebatya fikir u dışınc-eyé ğo eşkara keré ew cerd neřrkeré, merdım ancağ řeno hendé zana-yıřté ğo ew hendé hukim dé(qıweté) ğo bı ğırweyo eki destbera şıma zi çıçı yena se qetina deqeyé sıhata ew rojé salmé mevınderé bığırweyé, wını bığırweyé kı ma çendo kı mıletan dé é binanra peyd u ca mendım boka deré-kı ma né miyabeyni ğırweynayış u ğırweyayışa bığım, kı dı weğta řar né ço mıleta ma bı hıwo ew maya kaykero.

1- (kam ca) Kı ew vera koti kı řıné řıré édetê ma Zazayana řıré ew zıwandé ma Zaza, Zazaki'ya qırwe bıviné, ew qısey bıkeré, mesela: şenayiyey bena, veyve beno, éza bena şıma Zazaki qısey bıkeré tayn u bol, kemi u veři, o çiyé niyo.

2- Heme cayand éisle ğo eşkera keré vaja ma Zazayé (Zazaymı) bı na-me'de mıleta ma Zazayan, Dımlıana cayé ğo bıqırê.

3- Mılé ğo kesiré, kokra ew qetina cayé dı kesiré meroné (ğo verd mewneyé) bénamusey qebul mekeré. "Soliğé ında camêrdey, émrêyendo bı ser i medé" Tenqey çetına ravérena, herayey zi netekına vajéna.

4- Zeydé jew keyi, ew zeydé dı bııaran pé tepıřé, pé dıma şıre ew pé star keré, bığırweyé, bıwané kı heme çiy ma bımsım kı no dınya dı çımé kesi ew çerğé kesi ma ser né bııno ew néřo ma sero ew néřo ma sero bıgeyro u bığırweyo, werzé ayabım kı çiyokı mıleta ma Zaza ré hesab nıno nıkara puç kem kesi ğo sero wezir nékem, hıma rezil keré.

5- Mıletan dé şerıbana bığırweyé, kı řar o, ancağ weğta mıleta ma bısnasno kı édeté maya, Zıwandé maya Welaté maya ew verdé heme çiy qandé heğté meta ma Zaza. Ling çekero vera ver ew bıyro ravey ma destepé tepışım, paştıya ğo bıdım apé kı ğırwey né dınyay apé reso ew vera ver şıro.

6- Ek ma qayılım, dahway Zazaya veraver şıro se, ma Zazay zi mıletan dé binan miyand ew érdé dınyay sero cay ğo bığım se, qereken ma weğta destbera ma çıçı kı ew çı babeta yena se ma desté ğo bıdım apé ğo peydı nıancım ew paştı bıdım a pé, mal, mık peré hendé hukımdé ğo çendık şenım se péré yardım bıkem ew desté pé tepışım. Qıseyında veréndé ma esta vané kı "jewmbıyayına dılığ beno" mayé zi weynıyené kı heğeta na qısa raşta ew vınıyo. Mayé weynenım kı vernıya ew seré hemé çıy u qırvi perewo, be peré no weğt merdım néřeno ne gamé çekero şıro vernı (ravey) ew ne zi řeno nefes bığıro.

7- Dahını gerek ma lejé keyii lejé éřır bı ternım (terk bıkıım) ğo ğo péra fek veradıım, ancak ma ek şenım se "ew şenım" ma lejé zıwan (zon) édet u lejé mılet ew lejé welaté ğo bıkem. Lejé bıniy bé ârey u bé rezıley véřeri çına niyo.

8- Ek ma çıçı zanım se gerek yazıkem (bııusnım) çımkı mıleta bé yazı u bé herf, zena ze ğe vek u bé kes, zena ze. "Bê kok u bé bınyate".

H E Y G O N U S E R

Dik

Dikra pers kerdo:

Diko, karê tu çiko?

Dik vato:

Fejir de sahata wayirê xuyo,

Pêroz sîlondê xo de wekilo,

Pêsewe tar ser hewno xorio.

Here

Herera pers kerdo:

Herê, karê tu çiko?

Here vato:

Hata hega bine bar, bine bar,

Hata ware koli u kar,

Hata wusar sîmer ver, p'iske ser,

Hata merdene barê sarî, barê sarî.

Ga

Gaira pers kerdo:

Gao, karê tu çiko?

Gaî vato:

Iştiriê pizolêki u girkîni,

Dîm saqol u vîzîki,

Hega u cûnî de karo de guron,

Musîre de vas, vasî ver qorron.

Kutik

Kutikra pers kerdo:

Kutik, karê tu çiko?

Kutik vato:

Lawon pêroze, lawon pêsewe,
Verg ke ama nanra verg dima,
Dismen ke ama nanra dismen dima,
Asmeke vecie lawon asme dima,
Wayirê mî ke ama wayirê xu dima.

* * *

Mêse

Mêsera perskerdo:

Mêse, karê tu çiko?

Mêse vato:

Vînetene u hewn çino,
Gulistande perron vilike ra simon,
Zerre çêç de hengên ezo, hêmgê çîê mîno,
Wext ke maa ma piê ma kişt,
bîzane ke amnon sîren bio.

* * *

Vizike

Vizikera pers kerdo:

Vizik, vizik, karê tu çiko?

Vizike vato:

Dimê here vîza vîz,
qîna tuski tîza tîz,
sîlê manga, pusqulê voreke,
Mîja mordemi, fîsa ostorî,
Avor u davacer, peydona pîrnîka tu ser.

* * *

Lûye

Lûye ra pers kerdo:

Lûyê, karê tu çiko?

Lûye vato:

Pers meke, qe pers meke,

Vijer hire kergi,

Sonde dı vergı,

Ewru diko sur u nika ki

'cenabê haqardo were ke',

tu raştê mı ama.

"Way, way, way, tifangê tu, tifangê tu...

mı ver kuye, mı ver kuyê şime eskeft..."

Eskeft ver lûye fekê xu lêsena.

* * *

Pırpırık

Pırpırıkrra pers kerdo:

Pırpırık, karê tu çiko?

Pırpırık vato:

Pırr, pırr, pırrrrrr,

pırene mino rengın,

hewro hewzo zengın,

gêgane porrê çeneke ser,

Gegane roştê çıla de çerxe çerx.

* * *

Qerxa şae

Qerxa ra pers kerdo:

Qerxa, karê tu çiko?

Qerxa vato:

Bêrznê mı şae xızalıkıo,

Vengê mı je xızar xırtıkıno,

Viale ser qaaa, qaaa, qaaa,

Wazon ke biraê mı goze biaro,

Biraê mı wazeno ke ez biar'.

Bilbîle

Bilbîle ra pers kerdo:

Bilbîl, karê tu çiko?

Bilbîle vato:

Zimîston vêrd ra, ez amu dina,
wanon, wanon tek u teyna,
Çeneke ayne ver nişta ru
porrê xu sane kena,
perron son dorme çenekera,
wanon wanon zerre xora.

Wanon, wanon zerre xora,
hata ke çeneke layik qayil bie xora,
Meral perron son hermê layikî ser,
wanon, wanon zerre xora.

Xebera çeneke hanade dan ci,
eke gewlê inu zu bo,
Wextê zewez u veyve ke ama,
wanon, wanon zerre xora,
Wextê kokimîê ke ama,
wanon, wanon dewnê mara.

* * *

Pîsinge

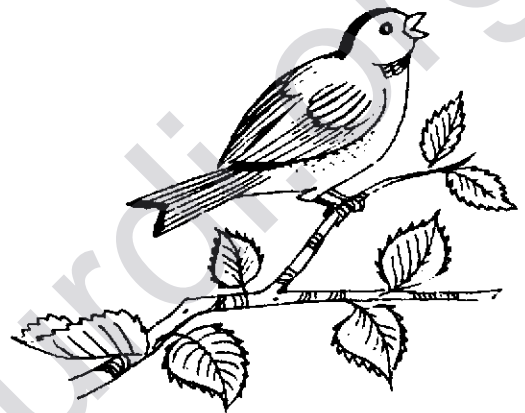
Pîsingera pers kerdo:

Pîsing, karê tu çiko?

Pîsinge vato:

Uskîra sitî simon,
dîm u fekê xu lêson,
Wayîrê çêl ke ama,
Çîmunê xu gındırkon,
zurê xu rew vinon.

* * *

Hoymune

Hoymune ra pers kerdo:

Hoymune, karê tu çiko?

Hoymune vato:

Xu daru ser erzon,

Hardî ser son,

Aspîzunê xu kon pak,

Mae u piê xo de kay kon,

Feko çivlek ra qe-qai huin,

Mordem ke raşt ama,

dan xoro, dest con pey,

Çimuno qulîkinu ra

ei de şeir kon, sere xu kinon.

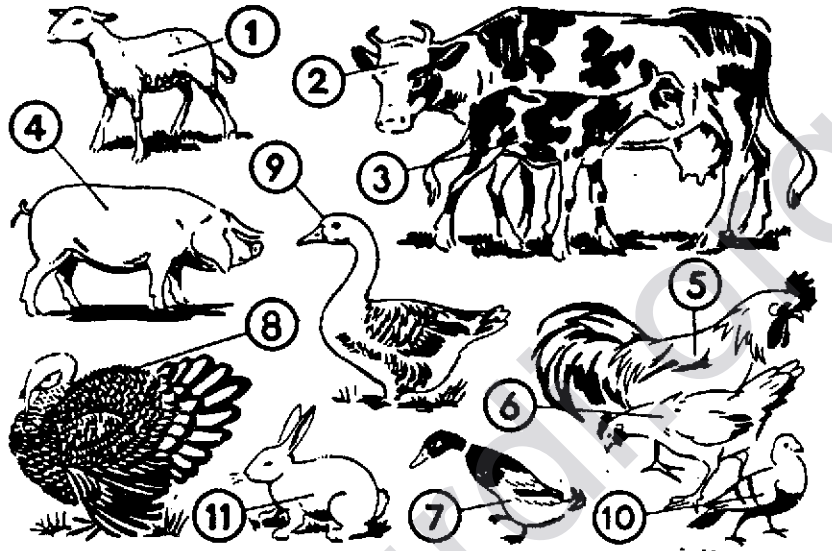
* * *

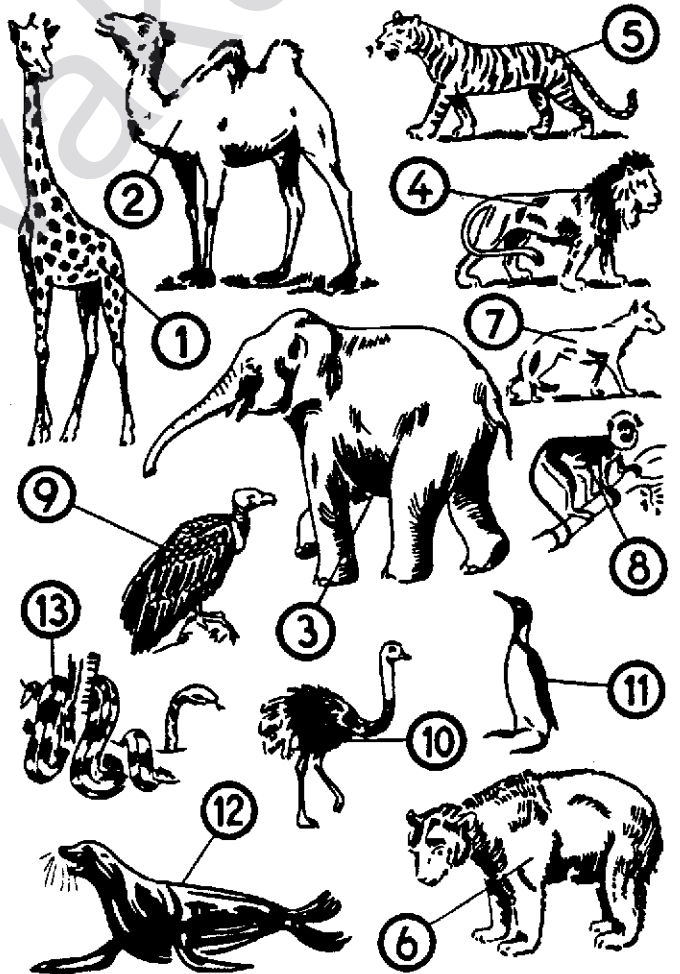
ÇIKTI

DERSA ZONÉ MA: Heygoné çei u heygoné teberi

1. Voreke
2. Manga
3. Guk
4. Nêk
5. Dik
6. Kerçe
7. Herdege
8. Tırke
9. Qeze
10. Gurgecıne
11. Awros

-Hegoné ye çei u axure-

1. Vilederge (Zirafa)
2. Deva
3. Fil
4. Şer
5. Dimox
6. Mes
7. Verg (Cınawur)
8. Hızıheygone (Maymune)
9. Heli
10. Pelqnie
11. Pante (Mııcıka dengizî)
12. Kutıkê dengizî
13. Mor

-Heygoné teberi-

CUNTANIN YILDÖNÜMÜ VE ZAZA ULUSU

ALİŞAN KARSAN

TC'nin Anadolu toprakları üzerinde kurulmasıyla birlikte başlayan kısa tarih aynı zamanda her türlü politik istikrarsızlığın'da başladığı tarihtir. TC'nin kurulmasıyla başlayan tarihe kabaca bakacak olursak,bu tarihin aynı zaman da askeri cuntalar tarihi olduğunu görürüz. Neredeyse periyodik hale gelen,her on yılda bir gerçekleştirilen askeri cuntalar'dan dolayı,anadolunun bütün halkları ve azınlıkları demokrasiye sahip olamadan yaşamak zorunda kaldılar. 12 Eylül askeri cuntanın 11'inci yıldönümün'de bizde bu yazımızda,cuntanın uygulamaları,amaçları ve darbelerin gerçekleşmesine neden olan etmenleri ele alacağız.

Tekelci-Kapitalizm içine girdiği ekonomik ve politik bunalımı çözmek ve sömürüye devam etmek amacıyla sürekli askeri cuntalara başvurmakta,gerçekleştirdiği askeri cuntalar aracıyla gine kendisine ait olan ve halkı aldatmak amacıyla kurduktuğu parlamontoyu,devletin işleyişini sözum ona belirleyen anayasayı dolayısıyla anayasadan kaynaklanan bütün anayasal hak ve hukukun tümünü "rafa" kaldırır,dondurur. Sistemini devam ettirmek amacıyla oluşturduğu bütün sivil sistemin ellerinden söz konusu işleri alır,askeri ellere teslim eder ve böylece açık terör başlar. O an var olan,işçi mücadelesine karşı açık savaş ilan edilir,grevler sona erdirilir,bütün yasal işçi örgütleri yasaklanır,sendikalar yasa dışı ilan edilir. İşçi önderleri,temsilcileri tutuklanıp işkencelerden geçirilir. Fabrikalar işçiler için birer hapishane haline getirilir. Basına sansür uygulanır,boyalı basın hariç özgür basın terör ile susturulur,demokrat,sol basının çalışanları tutuklanır,işkenceler'den geçirilerek uzun yıllar sürecek şekil de hapislere doldurulurlar.

Aynı şekilde bu baskı,takip,terör toplumun tüm kesimlerine yönelik olarak şiddetle sürer,okullar susturulur,üniversiteler de çalışan demokratlar kovulur,memurlar susturulur,aynı şekilde demokrat,sol memurlar işten atılır,baskılarla ve benzeri yöntemlerle sindirilirlir.

Bu arada,işkence tezgahları,dar ağaçları her yerde bütün hızıyla kurulur,yeni cezaevleri peş peşe açılır,onlarda yetmez,tutuklanan insanlar için askeri kışlalar tek tek işkencehane ve hapishane haline getirilir. Sokaklar da eğitilmiş faşist polisler devrimcileri yakalamak için ellerinde ki bütün gelişmiş olanaklarla sürekle avı yaparken,takipler,gece ev baskınları bütün hızıyla devam eder.. Kısaca,bütün muhalefet terör ile susturulur,TC.açık bir cezaevi haline getirilir. Bunun yanın da,göstermelik askeri mahkemeler her yerde kurulur,işkencelerle alınan sahte ifadeler,sahte suçlar yaratılarak onbinler'ce insan,sosyalist,sendikacı,öğdenci ve bütün muhalefet yargılanır. Bu arada,işkence de öldürülen,kayıp olan veya tutuklu bulunan insanların yakınları korku dolu bir bekleyiş içine girerler,kayıp olan çocuklarını bulmak için her yerde aileler seferber olurlar.

Hepimizin bildiği gibi, sömürgeci, tekelci-kapitalizm, sömürüsüne devam edebilmesi için gerekli olan politik ve kültürel istikrarı her on yıl'da gerçekleştirdiği askeri diktatörlüğün terörü ile sağlamaya çalışıyor. Her şeyden önce bu mümkün mü? Terör ve şiddet üzerine kurulu bir toplumsal sistem yaşayabilir mi? Biz, terör üzerine kurulu bir politik sistemin varlığının uzun ömürlü olabileceğine inanmıyoruz. Zora dayanan sistemler dünyanın çeşitli coğrafyalarında tek tek yıkılmaktadırlar, eninde ve sonunda zora dayanan TC'de hencinslerinin uğradığı akibetten kendisini kurtaramıyacaktır.

Gerçekleştirilen askeri cuntaların bir amacını dolayısıyla uygulamalarını yukarıda kısmen de olsa anlattık, ama yukarıda anlatmaya çalıştığımız uygulamalar cuntaların bir özelliğini oluşturmaktadır. Ve bu uygulamalar aslında, demokratik basın da teşhir edilen, Türk kamaoyu tarafından sürekli işlenmekte olan uygulamalardır. Türk ordusunun ideolejisi koyu bir Kemalizm'e dayanır, militarizm bu ideoleji ile beslenir dolayısıyla o'nu ayakta tutan bu ideoleji'dir. Bundan dolayı gerçekleştirilen her askeri cunta, Türk ulusunun kendisine (dili'ne, tarihi'ne, kültürü'ne, ulusal kimliği'ne) değil ama sahip olduğu, ekonomik, sosyal, politik haklara karşı yapılır. Diğer taraftan, pantürkizm amacına bağlı olarak, misaki-milli olarak ilan edilen coğrafya içinde Türk olmayan ulus ve azınlıklara karşı açık savaş başlar. Uygulanan ekonomik ambargo çift katına çıkartılarak devam eder, ülkemiz'de var olan sınırlı Burjuva hukuku sona erer, askeri işgal katlanarak başlar, askeri manevralar katlanarak devam eder, insanların günlük yaşamını sağlamak için gerekli olan üretim engellenir, tarlalar, bağlar, bahçeler talan edilir, hayvanlarımız öldürülerek, çalınarak geçim kaynakları yok edilir. Her yerde pravokasyonlar kurulur, toplu işgence, ölüm, kayıp olmak, aşağılanmak, sürgünlük, hapislik, tüm bunlar gündelik yaşamın kopmaz parçası haline getirilir.

Burada konumuzla ilgili bulduğum bir sorunu kısa olarak aktarmak istiyorum. Biz, yazmaya başladığımız da, yazdıklarımızın büyük çoğunluğu, ölüm, yoksulluk savaş, sürgünlük, saklanmak, kaçmak, işgence ve benzeri kelimeler ile doluyor. Yazılarımızın büyük çoğunluğunu sanki bu kavramlar üzerinde kuruyoruz. Peki, başka şeyler yazamıyormuyuz? Dünyanın zenginliklerin'den, güzelliklerin'den bir habermiyiz de hep böyle şeyler yazıyoruz!. Hiç kimse şüpheye düşmesin, en az bizde onlar kadar dünyanın ve yaşamın zenginliklerinden, güzelliklerin'den haberdarız. Yoksulluğu, savaşı, sürgünlüğü, silahı vb, tüm bunları çok sevdiğimizden yazmıyoruz, aksine, bunların insanların yaşamında olmaması gereken şeyler olduğunun da en az onlar kadar biliyoruz. Ama, bir ulusun dolayısıyla o ulusu oluşturan bütün üyelerin günlük yaşamının hemen hemen bütünü'nü bunlar oluşturmaktaysa doğal olarak bunları bıkmadan, usanmadan yazmak görevine sahip oluruz. Unutmayınız, daha dün(!) Koçgiri, insanların derilerinin yüzülüp hayvanlara verildiği yerdir. Hitler faşizmi insanları ırklarından dolayı yakmak için o ünlü fırınlarını kurmadan önce, Dersim de Türk olmadıkları için insanlar üzerlerine benzin dökülerek canlı canlı yakıldılar. Hiç tarih anlatmaya gerek var mı, bir kent olarak "Tunceli" bir gece hiç bir neden yokken saatlerce taramadı mı? Çeşmenin başında, su doldurmak için bekleyen genç kızların üzerine, nedensiz, ateş edilmedi mi? Yüzlerce insan kendi yurtlarında askerler tarafından kurulan pusularda hayince katledilmedi mi?

Bu yazdıklarımız, buz dağının suyun yüzeyinde kalan kısmı bile değil, onların neleri nasıl yaptıklarını açıklamaya kuşkusuz devam edeceğiz. Cuntaların diğer uluslara karşı uyguladıkları baskı, terör ve benzeri uygulamaları, yapılan cuntaların diğer karakteridir. Çifte karakterli dolayısıyla amaçlı cuntaların bu uygulamaları Türk basının'da teşhir edilmez. Edildiğın de ise bu baskıların ulusal yanı hep ikinci plana itilir.

Evet, askeri diktatörlük yılları boyunca, Zaza ulusu tarihin de eşine az rastlanacak şekilde, hazırlanmış sinsi bir terör yaşadı. Yaşananlar cuntanın planlı uygulamalarıydı, bu uygulamalar Zaza ulusunu yok etmek için sahip oldukları planın bir parçasıydı. Bundan dolayı, Cuntalara karşı yapılan mücadele, Türk ırkçılığına karşı yapılan mücadelenin kopmaz bir parçasıdır..

CEMAATU SER

ASTARE

Tae vanê havalê mordemî kitabê, tae vanê ostorê, tae vanê havalê mordemî çinê. Ma de nia nio. Havaline çio de girso. Ma havaline mordemunê raştoto de gire danmê. Dare de benmê haval, gul u çicegura has kenmê, çike **tabiat, mordemi u haq(Homa)** zubinde gulbente gire danê. Hiremina cismê dina u hewr de hire rozu ra amê ra. Roza zuine de amê dina, roza diine de biê wes u pil, roza hireline de merdê. Hurinda inu bia tal, hama zobina zu cısn amora dina, caw tal kerdo pır u çerxê hardo guler de rindekiera gulbente gire da. Zubin de biê haval. Inu ra ke zu bımıro, ei binî ki belka mirenê, ya ki tek u teyna mız mihal benê. Hama tae çiê dina ra mordem sas beno. Ça sas beno? Tarix de handeke herbi u cengi biê, hande ke zaf cemaati, zoni, kulturê berzi kişte. Çıxa ke serê 'cemaatê tabiatê dina' sıkıto, wenca hetê rindekiera bio weyie, bio pil, bio deyra. Henio ke zu hetra mordemi sere mordemi sıkıto u honia sıkıno, heto binra tabiat inu keno wes, u inurê çewde zaf kano. Yane hard ke mebo mordemi ki nêbenê. Mordemçe xo de, hardi ser, xo kerdo raşt, destunê xu saneno ra sono. Çio ke tersê do ci, ei ver deng u barê xu gureto. Ebê mezgê xu u ebê quveta xu xorê haceti vetê. Pilesık eşto, xorê şio eskeft de xu dardo we. vore u şiliê vora, kince de germını guretê pıra. Endi muso tabiat. Kemer u kucu de, dar u bır de bio haval, tersê xu bio senik.

Adır, axwe, hewa, hard. Roê conê mordemi, heygoni, herre, kemere, bax u bostonî zerre atmosfere de ni kenê têra. Zerre cısnê na weşie de, ni hire rozi, ae ke mı corde vatê, têvana ze zu cengê. Mordem wazeno ke werte na hire rozu de her çiê xu zerre ra, haştie ra bıkeru, bıqedıno. Nia ke bibo tım mordem jubin ra has keno. Dina de ke haştie bena, pêro benê ri-huyais.

Cemaatê tabiatê dinaa ma. Honia henio. Keşrê tewa nêkenê. Lawukunê xu vanê, sanıkunê xu qesei kenê, xorana xu cenê pey, zonê xora qesu vanê, çike endi cısnê xu u KAM BİAYENA'na xu nas kenê, cokra welatunê dina ra ki haştê. Dina, yane çe ma hardo guler, mirê terê zu bostonî aseno. Nû boston de zobina u zobina çiceg u gul estê, darê yemıs u darê kewi estê; her zu dara çicegine zu cemaato, her zu bostono gulın zu welato.

Pêro zu boston de tek zu hardî ser vîndenê. Kam ke wazeno ni boston de lawukonê xu bivazo, kitabunê xu nuste bikero u kam ke wazeno bostonê xo de tezelê xo ser qererê xu ebê xu bido, cûronie ra xêr amo; demokrasie ki niawa. A sate her çî dengê u usilê haskerdenede rind sono. Timsala raşte ra vajimê: Zu dara sae saune wesu, zernu u suru dana u nia xo xemelnena. Zu yeno dare kok ra birneno, xîlar keno erzeno uza. Hurinda ae de zobina zu sae jil dana, bena gîrs. Reina yeno, a sae birneno, dêm dano erzeno zu het. Helbet a sae reina kok ra jil dana. Cûroni yenê verva cî danê, çike dara sae endî mebirio. Jubinde benê dîsmen. Neraa ki dîsmenie vecia, haştiê kişta, dari u bostoni biê dilete. Çike ei vato: Nê boston de tek zu dara yemîs bibo. Çio de nianen qenunê tabiatrê delmaso. Hemiki bostonê mordemi de çixa ke zobina u zobina darê yemîs bibê, hande ki yemîs beno, hem ki dina ma zern u roşt xemelina.

Nika teyna Hemilkawa Latine de nê, Afrika u Hendistan de nê, Tirkia de ki xeylê cemaatê qızkekî (cemaatê etnikî) u gîrsî estê. Zu ke inu inkar bikero, xo ki inkar keno. Çike tîm dina zanena ke, uza Kurmonci estê, Zazaî estê, Asuri estê, Hermeni estê, Lazi u Sorani estê, Tatari u Rumi u honia xeyle estê.

Yane Tirkia bax u bostonu ra pîrra; xoz ye Anadolie bo! Mordem ke qiy-metê inu çîm ver bicero, Anadolie hetê kulturira bena ze 'Asuru u Babilu'. Kaşka hên bibo. Hama hên nio, pelge se u heştæe biçarîne, hardê Anadolie wenca goni u gunaşer de ro.

Na meseleê hande çetîn nia ke, vajimê fam mebo. Çira çetîn nia?

Çike kam ke haqa xu nêgurete, sere darenno we, verva cî dano, verva cî vîndeno. Ei ki caverde, to rehet nêverdanê. Ebe suria esker u polisu do dima yenê, to dima fetelinê. Çike tu vato, ez Kurmonco, Ez Ermenio, Ez Zazaw, ez Lazo, ... Wazenê ke sere bîsîknê. Helbet ni mordemi tedbirê xu cenê. Çike ei wazenê ke tu bîkisê. Zonê tu, lawukunê tu bîbirnê, kitabunê tu bivêsînê. Nu halo xerepiayen çixa ke nia şî, hande ki hal u wextê pêruno peyser maneno u qesew pîl 'KULTUR' ki beno zê karda kane.

(dip not:)

(Haqa jede kerdene, reina bivetene nuskarde ra)

GENEL ÇİZGİLERİYLE TARİHTE KÜRT ve ZAZA HAREKETLERİ

Seyfi CENGİZ

Kürdistan tarihi ile ilgili olarak tartışılması gereken çok şey var. Sırası geldikçe bunlar bir bir tartışılacak. Bu yazı özel olarak Kürt tarihinin son iki periyodu içerisindeki önemli siyasal gelişmeleri ele alıyor, bu gelişmeler etrafında bir kısım yaklaşımları sorguluyor.

1. TARİHSEL ARKA PLAN (1514-1850)

Kürdistan, İran ve Osmanlı devletleri tarafından ikiye bölünmeden önce, ve bu bölünme sırasında, irili ufaklı çok sayıda özerk prenslikten oluşuyordu. 1514 savaşının hemen öncesinde, bu prensliklerin (beyliklerin) büyük bölümü, Osmanlı devleti ile, kendi özerkliklerini güvence altına alan bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma uyarınca Osmanlılardan yana İran savaşlarına katılan Kürt prenslikleri, Kürdistan'ın bölünmesi ile sonuçlanan bu savaşları takiben kendi otonom politik varlıklarını bir kaç yüzyıl boyunca korudular.

Osmanlı egemenliğini tanıyan Kürt prenslikleri içinde en güçlü olanlar, *Botan* (Cizre), *Hakkari-Behdinan*, *Bitlis*, *Baban* ve *Soran*'di.

Merkezi otorite, Osmanlı - Kürt antlaşmasına uygun olarak, bu prensliklerin (*Kürt hükümetleri*) iç işlerine karışmıyor, Osmanlı devleti genelinde yürürlükte olan toprak politikası (tumar rejimi) burada uygulanmıyordu. Bunlar, baslarındaki Kürt beylerinin (Mir, Prens) mülkü sayılmakta, merkezi yetkeye vergi ve asker vermemekteydi. Kürt prensliklerinde yönetim ve imtiyazlar babadan oğula geçiyordu. Onların yegane yükümlülüğü, İran'a karşı Osmanlı sınırını korumak, zaman zaman Osmanlı seferlerine katılmaktan ibaretti.

Kürt prensliklerinin merkezi otoriteye bağımlılığı gerçekte nominal bir bağlılıktı. Onlar fiilen bağımsızdılar.

Bu fiili bağımsızlığın en önemli nedeni, bu prensliklerin stratejik coğrafi konumuydu. İran ve Osmanlı devletleri için bu alanda sürekli bir kontrol kurmak, dolaysız bir yönetim oluşturmak oldukça güçtü. Öte yandan, bu devletler arasındaki sürekli rekabet, iki devletin sınırını oluşturan tampon bölgedeki Kürt prensliklerini geniş bir özerklikten yararlanma imkanı sağlamaktaydı.

Bu durum 19. yüzyılın başlarına kadar kural olarak yürürlükte kaldı.

2. ONDOKUZUNCU YÜZYIL KÜRT DİRENMELEİ (1806-1880)

19. yüzyılın ilk yarısı içinde, Anadolu'nun her tarafında nüfuzlu lokal beyler ve bazı resmi yöneticiler merkezi otoriteye baş kaldırmakta, etkili oldukları yerlerde bağımsız yönetimler kurmaktaydılar. Merkezi kontrolün zayıflaması olması bu tür girişimleri teşvik ediyordu.

Merkezi otoriteden bağımsızlaşma eğilimi periferideki Kürt prensliklerinde daha güçlüydü. Bunların her biri kendini bağımsız bir krallığa dönüştürmek için elverişli bir ortam kollamaktaydı.

Osmanlı yönetimlerinin merkezileştirme politikası ve bu yöndeki girişimleri, böyle bir dönemde gündeme girmiş, 1850'ye gelindiğinde tüm Kürt prenslikleri ortadan silinmişti.

19. yüzyıl Kürt direnmeleri işte bu süreçte doğup geliştiler.

Kürt direnmelerinin en büyükleri az önce adını andığımız belli başlı Kürt prensliklerinde (*Baban*, *Soran*, *Botan*, *Hakkari*) ortaya çıktılar. Bu direnmeler, 1806-1808 arasında Baban prensliğinin başkenti Süleymaniye ve çevresinde yer alan *Baban hareketi*; 1834-36'da Soran prensliğinin merkezi Rewanduz ve çevresinde, Mısır-Osmanlı savaşı döneminde yer alan *Rewarduz hareketi*; 1844-47'de Botan prensliğinin merkezi olan Cizre'de Osmanlıların Nizip yenilgisi sonrasında ortaya çıkan *Bedirhan hareketi*; 1853-58 arasında, Osmanlı-Rus savaşı (Kırım savaşı) içinde Hakkari ve yöresinde patlak veren ve Bedirhan'ın yeğeni Yezdan Şer'in yönettiği *Yezdan Şer hareketi*; ve 1880-82 arasında, Osmanlı-Rus savaşı (1877-78) sonrasında ortaya çıkan *Şeyh Ubeydullah Nehri hareketi*, olarak bilinmektedirler.

Bu hareketler, genelde, Osmanlı devletinin merkezileştirme girişimlerine birer yanıt niteliği taşıyor; son bir ikisi bir tarafa bırakılırsa, tüm öteki hareketler, Kürt prensliklerinin kendi bağımsız/yarı bağımsız politik varlıklarını koruma amacına yöneliktirler. Bunlar bağımsızlık kazanmak için değil, onu korumak içindirler. Bu nedenle, onları isyan ya da ayaklanma olarak değil, birer direniş olarak tanımlamak daha doğrudur.

Bu direnmelerin ardında, Kürt egemenlerinin, en nüfuzlu soylu ailelerinin sınıf/zümre çıkarları yatıyordu. O güne dek ekonomim sömürüyü tek başına yürüten Kürt aristokrasisi, daha önce bizzat kendi topladı-

ğı ve kendisine mal ettiği vergi ve haracı Osmanlı bürokrasisi ile paylaşmak istemiyor, bu nedenle merkezi otoritenin dolaysız yönetimine karşı çıkıyordu. Bunun politik ifadesi, otonomi ya da bağımsızlık istemi olmaktadır.

Ulusçu Kürt örgütlerin hemen hepsi, 19. yüzyıl Kürt direnmelerini de ulusal nitelikli hareketler olarak nitelendirmektedirler. Gerçek şu ki, bu hareketlerde, çok cılız dahi olsa ulusçu bir motif yoktur. Bu konuya daha sonra gene döneceğiz.

3. DİRENMELEİ SONRASI DÖNEM (1880-1908)

Osmanlı devletinin merkezileştirme siyaseti, Kürt direnmelerinin bastırılmasını izleyen dönemde de devam ettirildi. II. Abdülhamit (1876-1908), merkezi otoriteyi güçlendirmek için birkaç farklı uygulamaya yer verdi.

1890'da, Kürt aşiretlerinden bir kısım askeri birlikler oluşturuldu. Bunlara, Sultan'ın adından hareketle *Hamidiye Alayları* deniliyordu.

Hamidiye Alayları, bu alayları oluşturan aşiretlerin beyleri tarafından yönetiliyor, aşiretlere tanınan vergi ve askerlik muafiyeti ve aşiret beylerine verilen çeşitli ünvanlar ve yüklü paralarla devlete bağlı tutulmaya çalışılıyordu.

Hamidiye Alayları, ilk kez 1894-96'da Ermeni hareketini bastırmada kullanıldılar. Zaten, bu birliklerin kuruluşundaki esas amaç, Kürt direnmelerinin sönmeye yüz tuttuğu bu dönemde yükselmeye başlayan Ermeni ulusal hareketini pasifize etmektir. Nitekim, bu birlikler, 1915 Ermeni katliamı ve sürgününde aktif bir rol oynadılar.

Mutlakiyetin yıkılışını takiben, *Aşiret Hafif Süvari Alayları* adıyla yeniden canlandırılan Hamidiyeler, 1912-13 Öbalkan Savaşı'nda, II. Dünya Savaşı'nda ve Türk Kurtuluş Savaşı'nda da kullanıldılar.

II. Abdülhamit'in diğer bir girişimi Kürt aristokratlarının çocukları ve yakınları için, 1892'de *Aşiret Mektepleri* olarak bilinen okulları kurması oldu. Bu okullar, aristokrat orijinli gençler arasında Sultan'a bağlılık prensibini yerleştirmeyi hedefliyordu.

Abdülhamit yönetiminin Kürdistan politikası, Kürt egemen sınıfını yeniden kazanmayı, onu daha eskiden olduğu gibi Osmanlı yönetiminin çıkarları için kullanmayı amaçlıyordu. Bunu başarmak için, yukarıda

belirtiler uygulamaların yanı sıra, başta Kürt direnmelerini yönetmiş aristokrat aileler olmak üzere, Kürt egemen çevreleri merkezi iktidara entegre edilmeye çalışıldı.

Bu politikanın bir uzantısı olarak, Baban hareketinin lideri Abdurrahman Paşa'nın yakınlarına devlet yönetiminde önemli görevler verildi. Bedirhan Bey'in oğlu (Bahri Bey) Sultan'ın yaverleri arasına alındı. Şeyh Ubeydullah Nehri'nin oğlu (Şeyh Abdülkadir) 1908'de Osmanlı, sonraları da Devlet Konseyi'nin başkanı yapıldı, vb. vb. Osmanlı sarayı Kürt feodallerine, aşiret beylerine ünvanlar, hediyeler yağdırıyordu.⁽¹⁾

II. Abdülhamit döneminde, Osmanlı devletinin o güne kadarki resmi ideolojisi olan Osmanlıcılığın yerini Pan-İslamizm almıştı. Kürt aristokrasisini merkezi otoriteye bağlamakta, Pan-İslamist ideoloji önemli bir işlev gördü. Kürt direnmeleri döneminin sonuna, Kürt toplumundaki en büyük otoriteyi temsil eden Kürt monarklarının (Mirlir) katledilmesi veya sürgün edilmesi ile doğan otorite boşluğunda, hızla en büyük otorite haline gelen Kürt din adamları eliyle Halife Abdülhamit'in hizmetine girmişti. Türk burjuva devrimleri döneminde, bunlar, birçok Kürt ulusçusu gibi Abdülhamit yanlısı bir tutum aldılar. Özcesi, Osmanlı yönetiminin bu dönemdeki politikaları çok geçmeden ürünlerini vermiş, Kürt egemenleri uysallaştırılıp, Kürdistan'da sükunet sağlanmıştı. Daha önceki pasifikasyon hareketlerinin de bu süreçte başarısına katkıda bulunduğu kuşkusuz.

4. 1908-1923: ULUŞÇU AKIMIN DOĞUŞU

Kürt ulusçuluğu, Türk ulusçusu akımının içinden, onun yanı sıra doğup gelişti. Bu oluşum, Türkiye'de burjuva devrimleri döneminde, 1908 Jön Türk devrimi ve sonrasına tekabül etmekte.

Modern düşünce akımlarının öncüleri ve taşıyıcıları her yerde ve her zaman aydınlar olmuştur. Bu nitelikte bir aydın kuşağı, Kürt toplumunda ancak 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarında oluşabildi. Bu aydınlar, tümüyle aristokrat orijinliydi. Büyük bölümü II. Abdülhamit'in kurduğu Aşiret Mektepleri'nde veya dönemin askeri okullarında okumuştur.⁽²⁾

İlk Kürt ulusçuları henüz çekirdek halindeki bu aydın eli içinden çıkmıştır. Bunlar arasında önder rolü oynayanlar, *Bedirhanlar*, *Babanlar* ve *Nehriler* idi. Bunlar, 19. yüzyıldaki Kürt direnmelerinin başını çekmiş üç büyük feodal ailenin temsilcileriydi.

İlk ulusçu kuşak, genel olarak, ilk politik eğitimini, Jön Türk hareketi içinde ya da Türk Kurtuluş Savaşı sürecinde edinmiştir.

İlk Kürt örgütleri, 1908 devrimini izleyen liberal ortamda, çoğunlukla İstanbul'da oluştu. 1908-14 arasında yarım düzine kadar politik örgüt ve dernek kuruldu. 1908'de kurulan ilk iki örgütün (ikisinde legal) kurucuları yukarıda adı geçen üç aileden (Bedirhanlar, Babanlar, Nehriler) gelenlerdi.

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ulusçu örgütlerin faaliyeti kesintiye uğrar, o tarihe kadar kurulmuş olan örgütlenmeler dağı-

lır. Savaşın sonu ve mütarekeyi takiben (1918 Mondros mütarekesi) doğan son derece elverişli ortamda ulusçu faaliyetlerde yeni bir kabarış başlar. 1918'den, 1923'de TC'nin kuruluşuna kadar geçen sürede yarım düzine civarında yeni örgüt kurulur. Bunların ilk birkaçını kuranlar da gene adı geçen üç aileye mensup olanlardı.

İlk ulusçu kuşağın öncelleri olan Bedirhanlar, Babanlar ve Nehriler, Kürtleri temsil konusunda, kendi aralarında, üç aile arasındaki eski rekabeti anımsatan bir mücadele yürütmekteydiler.

Bunların her biri kendi kişisel/ailesel yönetimi altında bir Kürdistan kurulsun istemekte, fakat hiçbir bu hedefe ulaşmak için Kürdistan'ın kendisinde bir güç olmaya, bir yığın hareketi yaratmaya yönelmemekteydi. Kendi amaçlarına ulaşmak için seçtikleri tek yol, diplomatik manevralara başvurmak, duruma göre şu ya da bu devlete yaslanmaktı.

Babanlardan Şerif Paşa, Aralık 1914'de bölgedeki (Mezopotamya'daki) İngiliz işgal kuvvetleri ile işbirliği yapar, bir sonuç alamayınca Fransa'daki lüks villasına çekilir, savaşın sonu ise (barış konferansında) Kürtlerin temsilcisi sıfatıyla ortaya çıkar.⁽³⁾

Bedirhanlardan birkaçı (Kamil ve Abdurrezzak) Ekim devrimi öncesinde Çarlık Rusya'sı ile konda girer, birisi (Halil) 1919'da Malatya'da Osmanlı yöneticisi olarak belirir; Kemalistlere karşı *Kürdistan Teali Cemiyeti* ve İngiliz ajanı Binbaş Noel ile işbirlikte bulunur. Süreyya Bedirhan ise (ilk Kürt gazetesi *Kürdistan*'ı çıkaran kişi) bir mektupla İngiliz hükümetine başvurup, bir zamanlar atası Bedirhan Bey tarafından yönetilmiş toprakları (Botan prensliği) daha çok özel mülkiyet olarak kendisine verilmesini talep eder. Bu onların bağımsız Kürdistan'dan ne anladıklarını göstermekte.⁽⁴⁾

Nehrilerden Şeyh Abdülkadir ise (Osmanlı senatosu başkanı) İstanbul hükümeti ve Halife ile işbirliği yapar, kendi resmi konumu nedeniyle, daha mütevazı bir taleple, Osmanlı devleti bünyesinde *otonom Kürdistan* istemekle yetinir.⁽⁵⁾

İlk Kürt örgütlerinden sadece birkaçı Kürdistan'ın kendisinde belli bir faaliyet yürütür. 1918/19'da kurulan *Kürdistan Teali Cemiyeti*, 1922 sonlarında Erzurum'da kurulduğu öne sürülen *Azadi* (Kürt İstiklal Cemiyeti) ve 1927'de Suriye'de kurulmuş olan *Hoybun* (Kürt Ulusal Komitesi).

Bu yüzyılın başlarındaki Kürt ve Zaza direnmelerine şu ya da bu ölçüde karışmış veya karıştırılmış bulduklarından bu örgütlere ilişkin birkaç ayrıntıya değinmek gerekir. Böylece, bu karışmanın biçimi ve niteliğine de ışık tutulmuş olacak.

Kürdistan Teali Cemiyeti, Mondros mütarekesini takiben İstanbul'da kurulur. Kuruluşu, Hüriyet ve İtilaf Partisi hükümetinin izni ile, legal olarak gerçekleşir.

Örgütün kurucuları ve üyeleri arasında ilginç isimler var. Nurculuk diye bilinen islami akımın isim babası Bitlisli Said-i Nursi, Mutkili Halil Hayali, Makuslu Hamza örgütün kurucuları arasındalar. Yöneticiler ve üyeler arasında üç büyük ailenin temsilcileri, eski dışişleri bakanı general Fuat Paşa, genel kurmay üyeliğinden emekli general Hamdi Paşa, İstanbul polis şefi Dersimli albay Halil vd.... Askeri ve dini öğeler ağırlıkta.⁽⁶⁾

Kürdistan Teali Cemiyeti daha sonra bölünür. Bu bölünme, Cemiyetin başkanı Şeyh Abdülkadir Nehri'nin Osmanlı yanlısı ve otonomist siyasetinin neden olduğu söylenmekte. Bunun üzerine bağımsızlıkçı ve İngiliz yanlısı olarak bilinen Bedirhanlar, Nehrilerden koparlar.

Koçgiri (ve Dersim) direnmesi ile ilgili olarak bu örgütün adından söz edilirse de, bu direnmeler sırasında KTC'nin merkezi bir müdahalesine tamk olunmaz. Bu yöndeki çabalar, Dersimli ve Koçgiri birkaç Zaza militanın bireysel girişimleri ile sınırlı kalır.⁽⁷⁾

Azadi örgütü ise, düzenli orduda ve Hamidiye Alayları diye bilinen Kürt aşiret milislerinde görevli bazı Kürt subayları tarafından kurulur.⁽⁸⁾ Örgütün merkezi elemanları Cibranlı albay Halit ile Bitlis milletvekili Yusuf Ziya'dır. Üyelerinin büyük bölümü de askeri öğelerden oluşur.⁽⁹⁾

Azadi üyesi subaylar, bağımsız bir Kürdistan kurmak için genel bir ayaklanma örgütlemeye çalışır. Bu amaçla Kürt aşiret beyleri, nüfuslu din adamları ile, bu arada gerçekte Zaza olan Şeyh Sait ile kontaklar kurarlar.⁽¹⁰⁾

Şeyh Sait isyanı patlak vermeden önce, Hakkari'deki Nasturi hareketini bastırmak için orada bulunan bir askeri birliğe⁽¹¹⁾ görevli *Azadi* üyesi subaylar (İhsan Nuri ve arkadaşları) bir isyan girişiminde bulunur (Ağustos/Eylül 1924). Girişimin başarısızlığı üzerine de İngiliz işgalindeki Irak'a iltica ederler (bunlar, Eylül 1924'de Irak'daki İngiliz gizli servisinden görevlilerle görüşmeler yaparlar).⁽¹²⁾

Bu olayı takiben *Azadi* liderleri albay Halit ile Yusuf Ziya Ekim/Aralık 1924'de tutuklanırlar.⁽¹³⁾

Dolayısıyla, 1925 Şubat'ında patlak veren Şeyh Sait isyanının hazırlanması ve yönlendirilmesinde, *Azadi*, örgüt olarak fiili hiçbir rol oynamaz. B u isyanın hazırlanmasında en büyük rolü oynayan, Nakşibendi tarihi kat örgütlenmesi ve bu örgütün fanatik militanlarıdır.⁽¹⁴⁾

Hoybun örgütü de, sürgündeki Kürt ulusçuları tarafından Suriye'de kurulur. Kurucuları arasında eski subaylardan Vanlı Memduh Selim, Diyarbakırlı Kadir Cemil Paşa (Zinnar Silopi) gibi isimler var. Bu örgütün liderlerinden birisi de az önce adı geçen İhsan Nuri'dir.

1926'da Ağrı isyanı patlak verdikten sonra, İhsan Nuri Ağrı'ya dönüp direnişin askeri örgütlenmesinde aktif rol üstlenir.

Hoybun, anti-sovyet Ermeni Taşna örgütü ile sıkı bir işbirliği yapar, İngiliz ve Fransızlardan yakın ilgi görür.⁽¹⁵⁾

1908-14 arasında kurulmuş olan Kürt örgütlerinin Kürdistan'a dönük pek bir faaliyetsizlikten ötürü, 1918-27 arasında kurulanlardan, özellikle yarıda anılan üç örgüt Kürdistan'da belli bir faaliyette bulunur. Bu faaliyet, aşiret beyleri, toprak ağaları ve din adamları ile kontaklar kurmak, onları ulusçu amaçlar yönünde etkilemeye çalışmakla sınırlıdır. B u örgütün kitlelerle doğrudan bağları yoktur.

Asıl girişim, Jön Türk devrimi ile Kemalist hareketi model alan, bir avuç askerlik kadrodan gelir. Bu girişimler birey müdahaleler niteliği taşımakta.

1920-38 arasındaki Zaza ve Kürt ha-

ketlerinin hemen hepsi, lokal ve kendiliğinden direnmelerdir. Bu direnmelerin örgütlenmesi ve yönlendirilmesinde ulusçu aydınların ve örgütlerin kayda değer rolleri yoktur.

Bu direnmeleri dış tahriklere bağlayan görüşleri ciddiye almak mümkün değil. Fakat, bu hareketlerin yer yer belli başlı dış güçlerle (İngiltere, Rusya, Fransa) ilişki aradıkları; onlarindesteğini sağlamaya çalıştıkları kuşku götürmez. Ulusçu aydınların ve örgütlerin daha çok bu türden işlevleri karşıladıkları görülmekte.

Az önce işaret edildiği gibi, hem Bedirhanlar, Babanlar ve Nehriilerin, meh de Kürdistan Teali Cemiyeti, Azadi ve Hoybun'un belli başlı emperyalist devletlerle ilişkileri vardı. Bu ülkeler, adı geçen direnmeleri açıkça desteklemez, ama kendi çıkarları için gerek bu direnmelerle, gerekse ulusçu Kürt örgütlenmeleri ile yakından ilgilenirler.

5. ŞEYH SAİT İSYANI VE DERSİM DİRENMESİ

20. yüzyılın ilk yarısı içinde, İran, Irak ve Türkiye'de bir dizi direnme ortaya çıktı. 1946-47 Mahabbat Kürt Cumhuriyeti olayını dışta tutarsak, İran'da 1920-25 Simko, 1931 Cafer Sultan hareketleri; Irak'da 1919-23 Şeyh Mahmut Berzenci, 1933 Şeyh Ahmet Barzan ve 1943-45 M. Barzani hareketleri, Türkiye'de 1920-22 Koçgiri, 1925 Şeyh Sait, 1926-30 Ağrı ve son olarak 1938 Dersim hareketi bunların en önemli olanlarıdır.

Burada, bu hareketlerin her biri üzerinde tek tek durmak mümkün değil. Buna gerek de yok. Çünkü bu hareketlerin çoğu büyük benzerlikler gösterir. Onları doğuran gerçek nedenlerde aşağı yukarı aynıdır.

Birçok Kürt grubu, 19. yüzyıl Kürt direnmeleri gibi, bütün bu hareketleri de keyfi bir tutumla ulusal nitelikli direniş ve ayaklanmalar olarak görmekte; hatta daha ileri giderek onlara ilerici bir tarihsel ve toplumsal rol atfetmektedir. Bu tutum, gerçekliğin tamamen ters yüz edilmesini yansıtır.

Bu yaklaşım, bu isyanlarda rol almış aristokrat ailelerden gelen ulusçu aydınların ve tarih yazarlarının yanlı ve reaksiyoner iddiaları ile çakışmakta, genellikle Kürdistan tarihi üzerine onların söyledikleri ve yazdıklarına dayanmaktadır.

Ben, sadece Türkiye'deki görece büyük iki hareket (Şeyh Sait isyanı ve Dersim direnişi) üzerinde durmakla yetineceğim. Bu iki hareket, 20. yüzyılın ilk yarısında sıkça görülen geleneksel türden hareketlerin nisbeten farklı iki tipi için uygun birer model sunmaktadır.

Bu iki hareketi öne çıkarmamın bir diğer nedeni de, Türkiyeli Kürt örgütlerin, son zamanlarda, özellikle bu iki hareket etrafında sürdürdükleri yoğun propoganda faaliyetleri, ve bu faaliyetin içeriğidir.⁽¹⁶⁾

Türk Burjuva devriminin az çok önemli her adımında, burjuva dönüşümlere tepki niteliğinde geriye dönük bir takım kıpırdanmalar görülür. Bunlar çok kez islamcı bir söyleme sahiptir. Bu türden tepkilerin bir bölümü Doğu Anadolu ve Kürdistan'da yer alır. Hatta kimisi bizzat Kürdistan orijinlidir.

Örneğin, 2. dünya savaşı sonrasında güçlenen TC'deki geleneksel islami akımların en önemlilerinden biri olan Nurculuk,

Kürdistan orijinlidir. Bu akımın kurucusu Said-i Nursi, Temmuz 1908 devrimini takiben Genç Türk yönetimine karşı silahlı bir ayaklanmayı yönetti.⁽¹⁷⁾

Bitlis'te, Genç Türklere karşı Hizan Şeyhlerinin yönettiği dini bir ayaklanma da 1912-13'de patlak verir.⁽¹⁸⁾

II. Abdülhamit yanlısı bir diğer ayaklanma Urfa Viranşehir yöresinde, ünlü Hamidiye komutanlarından Kürt İbrahim paşanın ayaklanmasıdır. Milan aşiret reisi İbrahim Paşa, yeni rejimi tanımaz ve kendi sbağimsizliğini ilan eder (1919'da, bir ara vasal bir Kürt krallığı oluşturmaya niyetlenen İngilizler, İbrahim Paşa'nın yerini alan oğlu Mahmud kral adaylarından biri olarak düşünürlür.)⁽¹⁹⁾

1908 devrimini takiben ortaya çıkan tepkilerin benzerleri 1923 sonrasında da görüldü.

TC'nin kuruluşunu takiben, 3 Mart 1924'de hilafetin kaldırılması, aynı yıl içinde, şeriat mahkemelerinin tasfiyesi, dini okulların kapatılması, çok sayıda din adamının görevden alınması, ve laiklik prensibinin benimsenmesi gibi yukarıdan önlemler bazı dinsel kıpırdanmalara yol açtı. Bunların en önemlisi Şubat 1925'de patlak veren Şeyh Sait hareketidir.

Bu ayaklanmanın tahrik edilmesinde, daha 1923-24'de bazı nüfuzlu şeyh ve ağaların sürgün edilmiş olması, 1505 sayılı yeni bir kanunla öteki büyük toprak sahiplerinin top raklarının el konulup Batıya sürülmelerinin tasarrulanması da belli bir rol oynamıştır.⁽²⁰⁾

İsyanın başlıca nedeni, din adamları tabakasının kitleler üzerindeki geleneksel otoritesinin tehdit altına girmesi, bu zümrenin otorite ve sömürsünü meşru kılan dini ideoloji ve kurumların yara almasıdır.

Dolayısıyla, hareketin ideolojik yönü (islamcılığın) kimilerinin sandığı gibi, ardında ulusçu hedeflerin saklı olduğu basit bir örtü/görüntü gibi ele alınamaz.

İsyanın ardında dini elitin politik-ekonomik kast çıkarları yatmaktadır. Bu dünyevi çıkarlar ile manevi otoritenin (dolayısıyla maddi) kaynağı olan dinsel ideoloji arasında kopmaz bir birlik vardır. Öyle ki, burada herhangi türden bir ideoloji iş görmez.

Şeyh Sait'in, Elazığ İstiklal Mahkemesi'nde söyledikleri elazığ isyanın gerçek nedenlerini yansıtır: "Hilafet kaldırılmıştır. Zamanın imanı kalmamıştır... Dinin dünya işlerinden ayrılması caiz değildir. İslam ulemasına göre, dinin dünya işleriyle ilgili hükümleri tıpkı ibadet gibidir."⁽²¹⁾

1937-38 Dersim hareketine gelince Dr. Nuri Dersimi'nin şu satırları bu hareketin nedenleri ve hedeflerini açıklayıcı niteliktedir: "Dersim; asırlardan beri ... Kürdistan dağlarında bağımsız hayat yaşamış olan diğer Kürt beylikleri gibi tam bir istiklal hayatı yaşamıştır. Bu muntakalara hiçbir zaman ne Türk ve ne de İran memurları nüfuz edememişlerdir. Dersim'in istiklali 1936 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihten itibaren de, istiklalini korumak için üç yıl mütemadi bir tarzda ... Türk orduları ile çarpıştıktan sonra ... düşmanın sayı üstünlüğü galip gelmiştir."⁽²²⁾

Dersim'de, 1937-38'e dek, doğrudan yönetim lokal aristokrasinin elindedir. Halk, vergileri onlara verir, onlar için askerlik ya-

par. II, ilçe ve nahiyelerdeki yönetsel görevler (kaymakamlık, nahiyeye müdürlüğü gibi) bizzat lokal beyler tarafından yürütülür.

1936'da çıkarılan Tunceli kanunu ile birlikte TC'nin dolaysız yönetimi kurulmaya çalışıldı. Bu amaçla, askeri kışlalar, karakolların inşasına, aşiretlerden silah ve asker toplatmaya başlandı.

Dersim hareketi, bu merkezileştirme girişimlerine tepki olarak gelişti. Çıkarları zarar gören lokal aristokratlar, göçebe ve yarı göçebe savaşçı aşiretleri harekete geçirecek kendi otorite ve imtiyazlarını korumak için direndiler.

Dersim direnmesi, nedenleri, hedefleri ve karakteri itibarıyla, 19. yüzyıl hareketlerinin bir benzeri ve devamı niteliğindedir.

ZAZA HAREKETLERİ

Şeyh Sait isyanı da, Dersim direnmesi de, esas olarak birer Zaza hareketidirler. Bu etnik özellik, her iki olaya ilişkin değerlendirmelerde hep göz ardı edilmektedir. Son günlerde bu hareketler etrafında yürütülen gürültülü propoganda nedeniyle, bu gerçeği vurgulamak bir zorunluluk haline geldi.

Şeyh Sait isyanı, Zazaların yoğun bir biçimde yaşadığı bölgede yer aldı. Şeyh Sait dahil, hareketi yöneten tüm şeyhler, Zazadırlar. Savaşçı aşiretlerin hemen hepsi Zaza aşiretleridir. Diyarbakır kuşatması boyunca, isyancılar, o sıra baylı güçleri bulunan şehir merkezindeki Kürt ulusçularından hiçbir destek görmez. Bunlan hiçbir girişimde bulunmaz. İsyancılar içeriden sadece çok küçük bir destek alır, ki bu desteği sunanlar gene isyancı Zaza aşiretlerine mensup kol işçileri ve hamallardır.⁽²³⁾

İsyan hazırlıkları sırasında destek sözü veren bir kaç Kürt aşiret, isyanı koştuktan sonra buna uymaz. Bunlardan sadece bir tanesi (Reşkotanlar) pasif bir destek vermekte yetinir. Öteki iki aşiret (Raman ve Pençinaran) isyancılara karşı ordu ile birlikte davranır.⁽²⁴⁾

İsyana katıldıkları belirtilen diğer Kürt aşiretleri Cibran ve Hesenan aşiretleridir. Bu aşiretlerin isyana ne ölçüde katıldıkları ise kesin olarak bilinmiyor. Şeyh Sait'i İran'a geçmek üzere olduğu bir sırada bizzat Cibran aşiret beylerinden birisi (Kasım Bey) ele verir.⁽²⁵⁾ Bu aşiretin (Cibran) kısmi katılımlında başka etkenlerin rol oynaması mümkün. İsyancı aşiretlerin tümü gibi, Cibran aşireti de sunni bir aşirettir, alevi Zaza aşiretlerden Hormeklerle öden beri sorunları vardır. Ayrıca, Şeyh Sait, Cibran aşiret beylerinden birinin kızı ile evlidir, ve Azadi örgütü lideri Cibranlı Halit ile bu evlilikten ileri gelen bir akrabalığa sahiptir.⁽²⁶⁾

İsyan yöresindeki alevi Zaza aşiretleri gibi, Dersim aşiretleri de Şeyh Sait'i desteklemez. Palu'ya sınır olan Doğu Dersim aşiretleri (Hıran, Lolan, İzolan, Suran) 1 Nisan 1925'de Şeyh Şerif kuvvetlerine saldırırlar.⁽²⁷⁾

İsyan yöresi halkı da, doğru bir şekilde, Şeyh Sait isyanını sunni Zazaların hareketi olarak nitelemektedir.

Dersim hareketinin 7 savaşçı aşiretinin hepsi de Zaza aşiretleridir.⁽²⁸⁾

7. ZAZALAR KÜRT MÜ?

Zazaların Kürt olduğu yaygın bir kanı. Ne ki bu kanı daha çok ulusçu Kürt çevrelerde geçerlidir. Bu tutumda konuya politik yarar açısından bakmanın rolü var.

Sade halk olarak, Zazalar ve Kürtler kendilerini bir ve aynı ulusal topluluğun bir parçası olarak düşünmemekte, bu yönde davranmamaktadır. Şeyh Sait ve Dersim hareketleri de, bu hareketler ulusal hareketler olmamakla birlikte, bu konuda ipuçları verebilir.

Kürtler ve Zazalar arasındaki dayanışma pratikleri daha çok etnik öge etrafında değil, özellikle başka faktörler çevresinde şekilleniyor; mezhep, aşiret, sınıf, siyasal inanç gibi.

Bu iki ulusal topluluk arasında belli ölçüde karşılıklı bir kaynaşma, iki topluluğun sınır kesimlerinde görülür. Her iki topluluk da uluslaşma süreci bakımından geri bir noktada olup, birbirleriyle kaynaşmaktan çok egemen Türk unsurla kaynaşmaktadır.

Konuya ilişkin çalışmalar yapmış Avrupa'da birçok dilbilimci, Zazacayı, Kürtçeden ayrı bir dil olarak görmekte, kesin bir dil ile Zazaların Kürt olmadığını belirtmektedirler. Bu dilbilimcilerin görüşüne göre, Zazaca ile Goranca bir tek dilin *Dımili* lehçeleridir.²⁹

Dil konusunun anahtar bir öge olduğu açık. Aralarında dil birliği olmayan, hala ayrı ayrı diller konuşan toplulukları aynı ulusal birimin parçaları gibi göremeyiz. Zazalarla Kürtler arasında kültürel farklar da söz konusu.

Konunun tarihsel cephesine ilişkin olarak M.M. Van Bruinessen'in çeşitli kaynaklardan aktardığı bilgilere göre, Zazalar, dil, kültür ve fizyonomi bakımından Kürtlerden farklıdır, Zazalar ve Goranlar ortak orijindir; dilleri *Dımili*, orijinal adları *Daylamitler*dir.³⁰

Daylamitler ilk olarak Hazar denizi güneyinde yaşamış merkez-İranlı bir halktır; ilk anayurtları *Daylamistan* olarak bilinmektedir. Buradan batıya göç sırasında Daylamitlerin ikiye bölündüğü, bir bölümünün (Zazalar) Anadolu'ya, öteki bölümünün (Goranlar) güney batıya yöneldiği belirtilmektedir.³¹

Aynı kaynaklara göre, Daylamitler, 9. yüzyılda şiiği (İsmaili çeşidini) benimsemiş. Onlardan bir hanedan (*Buyidler*) batıya göç döneminde Pers ülkesinin önemli bir bölümünü, milattan sonra 945'te ise Bağdat'ı zaptetmiş.

Daylamitlerin bir kolu olan Goranların, en az 14. yüzyıldan beri Irak Kürdistanı'nın *Şehrizor* yöresinde yaşamakta oldukları, *Erdalan prensliği*'nin Goran olduğu, *Bradost* prenslerinin de Goranlardan geldikleri belirtilmekte.³²

8. ULUSAL HAREKETLER Mİ?

19. yüzyıl ile bu yüzyılın başlarındaki Kürt ve Zaza hareketlerinin başını çekenler, kendi aralarında sürekli bir üstünlük mücadelesi veren, tek tek aşiret şefleri ve dini liderler olmuştur. Bunların her biri kendi adına isyan eder, kişisel/ailesel ve bölgesel dar çıkarlar daima önde gelir. O dönemde gerek Kürtlerin gerekse Zazaların ortak ulusal çit-

kar etrafında birleşmelerini olanaklı kılacak koşullar henüz yoktur, bölgenin kendisinde bir burjuva düşüncesi olan ulusçu ideolojinin toplumsal tabanı daha oluşmamıştır.

Pre-kapitalist karakterdeki bu hareketlerin politik amacı, 'ulusal bağımsızlık' değildir, olamazdı. Böyle bir hedef ancak kent aristokrasisi ve burjuvazi tarafından benimsenebilir. Olgular, o dönemde bu nitelikte bir aristokrasi ve burjuvazinin henüz mevcut olmadığını göstermektedir. Doğu Anadolu'da burjuvazi bir sınıf olarak, tarih sahnesine geçmişti.

19. ve 20. yüzyıl Kürt ve Zaza hareketlerinde, *ayrılıkçı* bir eğilim, elbette vardı. Bunların bazıları, bağımsız bir krallık olmaya, oluşturmaya eğilim gösterdi. Şu var ki, bölgeci ve ayrılıkçı her türden merkez kaç eğilimi ulusçu bir eğilim olarak tanımlayamayız. Feodal bir bağımsız krallık hedefi ile burjuva ulusal devlet hedefi ayrı ayrı şeylerdir. Birincisi, başına buyruk, kendi kendine yeten feodalizm, feodal döneme, ikincisi, feodalizmin yıkılışı ve kapitalizmin yükselişi dönemine ait nitelikçe farklı evrensel eğilimlerdir.

Kürdistan tarihine ilişkin kimi kaynaklar, 20. yüzyılın başındaki direnmelere ait bazı belgeler aktarmakta. Bu yazılı metinlerde Kürt, Kürdistan gibi sözcüklerin yanı sıra, otonom ya da bağımsız Kürdistan talebinin de yer aldığı görülmekte. Bu hareketleri 'ulusal' olarak nitelleyen çevreler sözü edilen metinleri de birer kanıt olarak ileri sürebilmekte.

Bu metinlerin güvenilirliği konusuna girmeyeceğim. Bunun çok bir önemi yok.

O dönemde iki tür isyancı vardı: 1- Geleneksel şefler, 2- Ulusçu aydınlar. Başka bir deyişle, aynı zaman diliminde yan yana yer alan iki ayrı hareket vardı: 1- Geleneksel isyan ya da direnmeler; kendiliğinden patlamalar, 2- Ulusçu Kürt örgütler.

Geleneksel direnmelere yol açan etmenler, ve bu direnmelerin talepleri başka; ulusçu aydınları harekete geçiren etkenler, ve bu aydınların formüle ettiği talepler başkaydı. İkinciler, yani aydınlar, geleneksel ve kendiliğinden direnmelerle, bu direnmelerin başını çeken aristokratlarla kontaklar kurup, onlara kendi ulusçu taleplerini ve hedeflerini dikte etmeye çabaladılar; çoğunlukla kendiliğinden ortaya çıkan bu patlamaların sözcülüğü ve temsilciliğini üstlenip, onlara ulusçu bir karakter kazandırmaya çalıştılar.

Bir zorlama idi, doğal olarak sonuç veremeyecekti, vermedi de. Bu girişimlerin tek sonucu, adı geçen direnmelere yer yer ulusçu bir söylem kazandırılması oldu. İşte, bahis konusu metinlerde bir yama gibi duran Kürt/Kürdistan sözcüklerinin ve otonomi/bağımsızlık ifadelerinin öyküsü budur.

TC yönetimi, geleneksel beylerin hoşnutsuzluğu ve muhalefetini, hem zor kullanarak hem de onları siyasal iktidara katarak eritti. Birkaç düzineden ibaret ulusçu aydınların istemlerini ise kabul edilemez bulduğundan, onlara karşı daha katı davrandı, ulusçuluğun gelişmesini önlemek için her yola başvurdu. O günden bugüne sürüp gelen iktisadi, sosyal, siyasal çok yönlü müdahale ve yaptırımların önemli bir nedeni bu.

19. ve 20. yüzyıl Kürt ve Zaza direnmelerinde, kitleleri hareket geçiren ve birleşiren slogan ve talepler, ulusçu nitelikte de-

ğildi. Kitleler, pek tabii olarak, kendi gneksel şeflerini izliyordu; din, mezhep, kat, aşiret vs gibi motivasyonlar önemli oynuyordu.

Örneğin Şeyh Sait isyanında Zazaları ortak savaşıma sürükleyen Zazaları bilinci değildi, çünkü böyle bir şey yol üstelik alevi Zazalar onlara cephe alıyordu. Zaza aşiretleri dayanışmay aiten, Kürtlerle lincide olamazdı, çünkü onlar Kürt değildi; dahası, Kürt aşiretler bir iki istisna dışında ya tarafsız kalıyor ya da onlara karşı sığıyordu. Benzer olgular Dersim hareketinde de geçerli. Sunni Zazalar ve Kürt aşiretleri ya tarafsız ya da hareket karşı idi.

Neresinden bakarsanız bakın 19. ve 20. yüzyıl Kürt ve Zaza hareketlerinin ulusal hareketler olarak nitelenmek mümkün değil hareketlerde, zayıfta olsa ulusçu bir motif mak boşunadır.

Ulus da, ulusal hareket de, tarihsel kategorilerdir; bunlar 'belirli bir çağa', feodal tasfiye edip feodal bölünmeye son veren 'selen kapitalizm çağına' ait burjuva kategorilerdir.

Burjuva demokratik ulusal hareket doğuran tarihsel ve iktisadi konjonktürü arıy edersek, aşiret hareketleri ile ulusal hareketleri birbirine karıştırmak, kaçınılmaz gelir.

Rosa Luxemburg ile polemiginde, Ulusal hareketlerin tarihsel ve iktisad şulları sorununa değinir. Ulusal hareket ortaya çıktığı dönemin özellikleri ile ulusal hareketlere yol açan iktisadi etmenlere eder. Lenin, şöyle der: "Bütün dünyada pitalizm feodalizme karşı sonal zaferi dmi, ulusal hareketlerle ilgili olmuştur. Erekterlerin iktisadi temeli, meta üretim tam zaferini sağlamak için yurtiçi pazar geçirmek zorunda olması, aynı dili kon bir halkın yaşadığı bölgeleri siyasal bakın birleştirme zorunda olması gerçeğindedir."

"... Onun için, her ulusal hareketin limi, modern kapitalizmin gereksinimle en iyi karşılanabileceği ulusal devletlerin şumuna doğru bir eğilimdir. En derin ik di etkenler bizi bu amaca doğru sürük"

"... Aynı bir ulusal devlet kurma minin derin iktisadi temellere dayandığı çinilmaz sonucunu 'yok saymak' ..."

Bu satırların anlamı son derece Ulusal hareketin gelişme koşulları üretimi ve kapitalizmin gelişmesi taraf yaratılmaktadır.

Ulusal sürüşmeler, ilkin iktisadi da, pazar sorunu üzerine çatışmalar biç de uç verir. İktisadi alanda beliren çık tışmaları giderek siyasallaşır. Ulusal ha iktisadi çıkarlar etrafında gelişen ve çat ları siyasal platformda çözmeyi hedefle ri bir ulusal devlet talebi buna denk e

Şeyh Sait ve Dersim hareketli merkezleri, çevreleri ile ulaşım bağlantı olmayan içine kapalı küçük yerleşme Bölgede, o dönemde meta üretimi ve k lizmin gelişmesinden ciddi biçimde sö lemez. Dolayısıyla bu hareketlerin bağ lık talebi tarihsel ve iktisadi koşullar tı dan dayatılmış bir talep olmayıp, ulus dınlar tarafından dışarıdan dikte edilen talepti.

Bazıları sorunu hukuki kavramlarla izaha kalkışmakta, bu hareketlerin haklı ve meşru olduğunu anlatmaktadır. Fakat asıl sorun bu değil. Bu sorunun cevabı, konuya hangi sınıfın konumundan yaklaştığınıza bağlı olarak değişir.

Asıl sorun, bu hareketlerin, iktisadi ve toplumsal gelişme açısından, tarihsel bakımdan, nereye oturtulması gerektiğidir. Bir kez daha ve kısaca ifade etmek gerekirse, bu hareketler, eskinin direnişini, ve geriye yönelişi temsil ederler; gericidirler.

Aristokratlar ve küçük burjuvalar, tarihte çok kez görüldüğü gibi, bu örneklerde de tarihin tekerleğini geriye döndürmeye çalıştılar.

Bu direnmelerin bastırılması sürecinde, dönemin iktidarlarının sahnelediği geniş ezilen kitleleri kapsamına alan barbarca pratikleri, kitlesel sürgün ve katliam uygulamalarını elbette teşhir etmeli, kınmalıyız. Yukarıdaki yaklaşım, bu görevi dışlamaz.

NOTLAR:

1. *People Without A Country. The Kurds Under the Ottoman Empire.* Kendal, S.33

2. age. s.34

3-4-5. *Agha. Shaik and State. M.M. Van Bruinessen.* s.370-372

6. age. s. 446

7. *Dr. Nuri Dersimi. Dersimli bir ağanın oğludur ve Dersim'in kalan aşiretine mensuptur: ve Koçgiri'li Aişer.*

8. *Bu örgütün adı ve kuruluş tarihi üzerinde dahi bir mutabakat yoktur. Şeyh Sait'in isyana bizzat karışmış uzak bir akrabası Mele Hesene Hışyar örgütün adının Azadi değil. "Berevaniya Mafe Kurd" olduğunu söylüyor (bakınız Kürdistan Press, Şubat 1987, s10) aynı kişi 1970'lerin sonlarında Bruinessen'in kendisiyle yaptığı görüşmelerde Azadi adını anıyor.*

9. Albay Halit, Cibran aşiretinin beylerinden olup düzenli orduda subaydır. Y. Ziya. Bitlis Mirlerinin soyundan gelme ve Bitlis'te nüfusu olan biridir. (Bkz. Bruinessen'in adı geçen eseri, s.377.

10. Azadi liderlerinden Albay Halit ile Şeyh Sait arasında kontaklar bulunması doğal. Şeyh Sait, Cibran aşiret beylerinden birinin kızıyla evlidir. Cibranlı Halit ile bu evlilikten ileri gelen bir yakınığa sahiptir. (Bkz. Bruinessen, age. s.377)

11. Karargahı Diyarbakır'da olan 7. Ordu'nun bir alayı.

12. İhsan Nuri olayı ilme ilgili olarak Bkz. Kürdistan Tarihinde Dersim, Dr. Nuri Dersimi, s.174 ve Bruinessen, age. s.382. İhsan Nuri ve arkadaşlarının İngiliz gizli servisi ile görüşmeleri için Bkz. Bruinessen, age. s.447.

13. Bakınız Bruinessen ve Dr. Dersimi, age. s.174.

14. Bakınız Bruinessen

15. Bakınız Dr. Nuri Dersimi, age. s.253-254; Bruinessen, age. s.376.

16. Kürdistan Press ve Riya Azadi'nin çeşitli sayılarına bakınız. Ayrıca bakınız 50. Yılında Dersim Ayaklanması, Ağustos 1987, TKSP Yayınları.

17-18. Bruinessen, age. s.338.

19. Bruinessen, age. s.238-9.

20. Bruinessen, age. s.447.

21. Bakınız Çetin Özek, *Türkiye'de Genç Akımlar.* Gerçek Yayınevi, s.85.

22. Bakınız Dr. Nuri Dersimi, age. Önsöz.

23. Bakınız Bruinessen, age. s.401.

24. Bruinessen, age. s.397.

25. Bruinessen, age. s.398.

26. Dr. Nuri Dersimi, age.

27. Dr. Nuri Dersimi, age. Söz konusu 7 aşiret şunlardır: Abbasan, Ferhadan, Karabalan, Bahtiyar, Yusufhan, Demenan, Haydaran; kısmen de gene Zaza olan Kalan ve Kureyşan aşiretleri.

28. Bruinessen, adı geçen kitabında bu dil bilimcilerin aynı yöndeki görüşlerinin bir özetini verir. Özellikle şu kaynakla referans gösterir: Oscar Mann, *Kürtçe Persçe Sözlük* Abt-I, 1909; Karl Hadank, *Mann/Hadank*, 1930; A. Chrntensen, 1921; Mc Kenzie, 1966. Ayrıca bakınız Bruinessen, age. s.426.

29-30. Bruinessen, age. s.431.

31. Bruinessen, Ardalan prensliği ile ilgili olarak şu kaynaklara atıf yapıyor: 1. Ardalan Tarihi, Masture, Persçe yazılmış bir kitap, 2. Kuzey Irak'ta Osmanlı Hakimiyetinin Kuruluşu ve Memun Beyin Hatıraları, Parmaksızoğlu, Bülten 37, No.146, s.191-230.

KISA BİR NOT

Yukarıda, değerli yazar, Seyfi Cengiz'in, Kasım - Aralık 1987, Sayı 37 tarihli "Sosyalist İşçi" de yayınlanan makalesini bulacaksınız. Makale uzun olmasına rağmen, biz makalenin çok fazla okuyucuya ulaşmamış olmasını ve makalede anlatılan bir çok bölümün güncelliğini korumakta olduğunu göz önüne alarak makaleyi tekrar yayınladık.

Öte yandan, Sayın, Seyfi Cengiz, makalesin de tarihsel gerçeklerin yanında çeşitli politik analizler de bulunmakta. Makalesinin son kısmında bulunan bu ağır ve garip politik iddaları kabul etmemiz mümkün değil. Türk aydınlarının dahi böyle iddaları terk etmeye başladıkları bir dönem de Sayın, Seyfi Cengiz'in yakın tarihimiz için de gerçekleşen iki büyük direnişimiz hakkında böyle düşüncelere sahip olması her şeyden önce bizim için üzücü, kendisi için de talihsiz bir durum!.

İviş LAŞER

Raâ tora amé

T1, Raâ raştıyê mısınara ma

Perodayıs; Lejiyé

T1 xorté Zaza, T1 nısayıye

da, desté ma.

Kam vano ké perodayıse to

tora qedino; raşt ne vano.

Peredayısé to ne verdame,

taê ke Abidaé tu werté Dersim de

berz nekemê.

Peredayısé ma nıqedino.

GERÇEK KATLIYAM ÖYKÜSÜ

AYŞEGÜL CİHAN

Balkonda oturmuş, uzun kınalı saçlarını tarayan ninemi izledim uzun uzun... Sabah güneşi, kınalı uzun, bukle bukle saçlarda, hoş bir hal oluşturmuştu ki, gözlerimi alamadım bir süre o saçlardan... Gençliğinde, çok neşeli olan, konuşmayı, espiriyi ve dinlemeyi seven bu kadın, yaşı ilerledikçe, içe dönükleşti ve çok az konuşur olmuştu. İstanbul'dan Karadenizin bu küçük şirin köyüne geldiğinden beri ninemle bir türlü sohbet ortamı kuramadım. Ama her fırsatta onu izliyor, keyfinin iyi olduğunu hissettiğim saatlerde, yanına sokulup, konuşmaya çalışıyorum.. Çok az da olsa, bu çabam karşılık görüyordu... Yine, bu sabah, ninemin, anımsayabildiğim, orta yaş güzelliğini düşünerek, saçlarını tarayışını izledim. Tarağı tutarken titreyen elleri yaşına göre, çok gür ve uzun olan saçlarına tam hakim olamıyor bir yandan tarıyor, öbür yandan dağıtıyordu, yavaşça yanına yaklaşp ondan izin istedim:

-Nineciğim izin verirsen saçlarını öreyim.

-Sana zahmet olur kızım, saçlarım çok sert ve uzun..

-Evet, biraz uzun ama kına saçlarını yumuşatmış. Tarayabilirim.

-Ah, yavrucuğum, bu saçları çoktan çoktan keserdim de dedenin hatırası. Saçlarımı kesmemi hiç mi hiç istemezdi. Bakımda zor ama.

-Olsun, ben hem tarar hem örerim, ister misin..?

-Hadi bakalım. Bu sabah sana bir zahmetlik iş çıkarayım..

Ninemin neşesi azda olsa yerine gelmiş gibiydi. Çünkü sesindeki neşe ve berraklıktan, hemen herkes bunu anlıyabilirdi. Keçi boynuzundan yapılmış tarağı elimde alıp, en az yirmi yıl öncesine doğru gizli bir yolculuğa doğru çıkmaya başladım. Yumuşak bukleleri elimde tek tek tarıyor, hem saç diplerine masaj yapıyor hemde onunla sohbet etmeye çalışıyordum.

-Nineciğim, ben çocukken bana ne güzel masallar anlatırdın anımsıyormusun.? Ne şirin tekerlemelerin vardı! Yine aklında mı?

-Ah, evladım.. Hepsi eskide kaldı. Şimdi sen ne masal dinlersin nede tekerleme ezberlersin. Kocaman bir kız oldun hani..

-Anlatsan ben yine de eskisi gibi dinlerim.. Anlaştık mı..?

-Peki, sana ne anlatsam iyi olur ki..?

-Ne istersen onu anlat, anlat yeter ki.

-Gel sana Topal Osman ağıy anlatayım.. İster misin..?

-Olur.. Dinliyorum.. Balkona uzanan incir yaprakları, rüzgarda yelpaze gibi sallandı. Bir süre sessizlik oldu. Ninem konuyu toplamaya çalışırken de, burnundan çıkardığı sestem, konsantre kurmaya ve o dönemleri yeniden yaşamaya çalışıyordu galiba..

-Bak güzel yavrum: bu anlatacağım olayı, dedenle biz gerçekten yaşadık.. Hiç unutmam.. Ben henüz yeni gelindim. Ama kayın peder de benim gelin olduğum yıl vefat etmişti. İşte bu yüzden, toprakla, mirasla ilgili, mahkemelik bir işimiz

çıktı. O zamanlar, Giresunda mahkeme filan, henüz kurulmamıştı. Sadece Trabzon'da bir mahkeme vardı. Arabada yoktu. Kıtlik yılları olduğu için de atı-öküzü satıp, sadece karnımızı doyurmaya çalışıyorduk. Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulmuştu ve ço karışık, kimsenin kimseye güvenmediği yıllardı. İşte o günlerde, dedenle ben taaa ... bu köyden kalkıp, yürüyerek, Trabzon'a mahkemelere giderdik. Neler çektik o günlerde neler.. İşte o günlerde, yine bizi mahkeme, bir duruşmaya çağırmıştı. Dedenle yine yola koyulduk. Yürü yürü...yollar bitmez. Yine ara ara mola verir dinlenirdik. Yolumuz sahilden geçiyordu. Ayaklarımız şiştiğinde, deniz kıyısında oturur, deniz suyuyla ayaklarımızı bir güzel ovardık. Dinlenince kalkar yine yürürdük. İşte, o günlerden birinde, tam Giresun kalesinin karşısına düşen yolda yürürken, yine yorulduk. Ama orada oturmak istemedik. Çünkü dört biryanı çok ağır bir koku sarmıştı ki, sebebini bilmediğimiz için, kokunun adını koyamamıştık. Dedenle ben, ağzımızı burnumuzu sıkı sıkı sardık ve o yolları yıldırım hızıyla geçmeye çalıştık. Yine bir evin kapısına kadar yaklaşp, dinlenmek istedik. Evden genç ve güzel gelin, harmana çıkıp bizi karşıladı. Ondan ayran istedik. Asıl amacımız kokunun sebebini sormaktı. Neyse, gelin bize buz gibi bir yayık ayranı getirdi. Bir ezik, bir kırgın hali vardığı anlatamam, hala gözleri gözlerimin önüne geliyor. İçime bir bıçak gibi saplanmıştı o gelinin bakışları.

-Nineciğim, neymiş o kokunun sebebi..

-İşte, onu anlatacağım. Deden sormaya cesaret edemedi de konuşmam için beni dürtmüştü. Yani geline ben sordum soruyu. Sormaz olaydım kızım. Bin defa pişman olmuşum. Kızım, meğerse Topal Osman denen adam, oralarda çok büyük katliamlar yapmış da bizim haberimiz olmamış. Gelinin anlatmasına göre, T.C.kurulduktan sonra, karadenizde'ki Laz, Ermeni ve Rumlar ayaklanmak istemişler. Topal Osman ve arkadaşları'da Karadenizin valiliğinin kendisine verilmesini istiyormuş. İşte sırf bu yüzden, Topal Osman ve arkadaşları baş başa vererek, Giresun kalesinin içine büyük bir kuyu kazıyorlar. Kuyunun üstünü kapatıp, içinde cehennem ateşi gibi bir ateş yakıp, kalenin kapısına oturuyorlar. Sonra da o tarafta oturan bütün halkı, kale kapısında toplanmaya çağırıyorlar. Bu emirin Atatürk tarafından verildiğini verildiğini, uymayanların cezalandırılacağını duyan halk, genç, yaşlı, kadın, erkek, çoluk-çocuk kale kapısında toplanır. Bunlar tek sıra halinde sıraya dizilirler. Kale önündeki masa başına oturan topal Osman ve arkadaşları, herkesi tek tek sorguya çekiyorlar.

-Ne soruyorlarmış, bilen varmı acaba.?

-Olmazmı. Hem Rumlara, Lazlara hemde Ermenilere ve Türklere aynı soruyu sorarlarmış. Soruda kolay olduğu için kimsenin aklına kötü düşünceler gelmemiş. Çünkü herkese fındık ilgili soru sorarlarmış. "Hele bir fındık de bakalım" derlermiş. Herkes de dili döndüğünce fındık der geçermiş. Ama türk olamayan lar tam olarak fındık değilde FINDUK derlermiş. İşte, fındık diyen saf Türk sayılmış ve onlar bir başka kapıdan dışarı çıkarılırken, Fınduk diyenler ise fınduk dediğinden dolayı türk kabul edilmeyip, kale kapısından içeriye alınmış. Tabi, o kapıdan içeriye girenler bir daha çıkamamış.

-Oooo.. ne diyorsun nine.? Yani, o ateş kuyusunamı...?

-Yaaah...kızım. Meğerse, fınduk diyenleri kale içindeki o ateş kuyusuna canlı canlı atarak yakmışlar.

İşte, o gün duyduğum et kokusunu zaman zaman burnumda duyarım. O günlerde, yemekten içmekten kesilmişim. Günlerce kusmuşum. Sırf bu yüzden dedenle yatağımı ayırmıştım.

-Çok üzülüm, topal Osman nın bu yönünü bilmiyordum.

-Eee..tabi resmi kitaplara bunları yazmazlar. Ben bile çocukluğumda bunları sizlere bunları anlatmadım. Ama şimdi büyüdünüz. Bu olanlar sizlere belki masal gibi gelir. Yani şimdi, yanlış doğruyu kimseye kanmadan ayırabilecek yaştasınız. Günün birinde bu konular karşınıza çıkarsa doğrusunu bilin, yanlış savunmak, o eski yanlışları sürdürmeyi getirir ki ben torunlarıma bunu yakıştıramam. Ancak doğruyu bilersen yanlış daha iyi düzeltebilirsin. Torunum olarak seninle gurur duymak istiyorum. Ömrüm vefa ederse, seni hep iyinin, doğrunun, güzelin yanında görmek isterim.

-Söz nineciğim. Sana söz veriyorum. her zaman bu sözlerini anımsayıp kulağıma küpe yapacağım. Her zaman zayıfın yanında olacağım. Doğruyu savunacağım. Küçük çıkarlarım için insanlık onuruna aykırı hiçbir kararı onaylamıyacağım.

-Peki nineciğim saçını tek örgümü yapayım, çift örgümü.?

-Çift örgü olsun kızım. Saç örgüsü de olsa, tek kalmasın, çift olsun.

Tam o sırada annemde pencereden bizi kahvaltıya çağırmıştı. Az sonra son derece ışıklı, nefis bir kahvaltı yapacaktık.

BİR KİTAP

DAĞ ÇİÇEKLERİM

(anılar)

Sıdıka Avar

Adı ...Sıdıka

Soyadı ..Avar

Mesleği ..Misyoner

Yapıtın İsmi ..Dağ Çiçeklerim

Yapıtın Özelliği .. Anı

Kitabın Yayın Tarihi ve Yayın Evinin Adı..Öğretmen Yayınevi, 1986

Dersim jenosidi henüz bitmiştir,büyük,küçük yerleşim alanlarının tümüne yakını yakılmış veya bonbalanmıştır,tüm yeşil alanlar ve ormanlar yakılarak yok edilmiştir,sahip olunan zenginlikler ve tüm hayvanlar talan edilmiştir.Dersim'e karşı yapılan askeri hareketin birinci kısmı sona ermiştir,TC. orduları Dersimin bütün bölgeleri üzerinde hakimiyetlerini nihayet kurmuşlardır.! TC. orduları bir çok bölgede toplama kampları kurarlar,yakalanan'lar beyaz gömlekler giydirilerek etrafı tel örgülerle çevrili bu kamplara doldurulur,bir başka yaygın uygulama ile buldukları yerde teslim alınmadan topluca öldürülür,kurşuna dizilir veya tecavüze uğrarlar yada en meşhur metodlarıyla,yakılırlar.Tüm bunlardan kurtulabilenler ise toplu olarak sürgüne yollanırlar.Bu vahşetin tümünden kurtulabilenler ise dağlara kaçıp en zor koşullara rağmen aylarca yaşamını en zor şartlara rağmen sürdürebilenler dir.

Bunun yanında,Dersim'e giriş yasağı devam etmektedir dolayısıyla basın dahil hiç bir yabancınn Dersime yasal olarak girebilmesi mümkün olamamaktadır.

Zaza halkının yurdunda,yurdunun bir bölgesinde askeri barbarlık tüm hızıyla sürerken diğer taraftan işgalin ikinci bölümünde planlanan şekilde devreye sokulur.Stratejik bölgelere yapılan askeri karakollar ve diğer baskı kurumları sayesinde artık askeri otorite sağlanmıştır,bundan sonra işgalin sürekliliğini devam ettirmek için bütün bir halkın bir an önce Türkleşmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla devreye doğal olarak"yatılı okullar " girer,planlandığı şekilde Elazığ'da yatılı kız okulu açılır.

Neden yatılı bir kız okulu sorusuna kitaptan bir bölüm aktararak açıklayalım. " Atatürk,bu dağ köylerinde bütün yoksullukların Türkçe bilmemekten ileri geldiğini söylemiş,bunu isyan sebeplerinden biri olarak görmüştü.Onun için Türkçe'nin bu köylere ana ile sokulmasını arzu etmişti,bu en köklü eğitimdi. Tarihte örnekleri vardı,Rumeli vilayetlerinden ilk kız sultanîyesinin açıldığı bir ilden pek çok siyaset adamı yetişmişti.(buraya'da Türkçe'yi ana ile sokmalıyız.) diyorlardı. Sayfa.32

Yine aynı kitabın bir başka bölümünden ; "Şimdi Türk misyoneri olarak yatılıları özümseyeceksin,Atatürkün isteği bu.Bunu herhangi bir kimseye hissettirmek halkı gücendirir.Ona göre tedbirle olun,demişti.Zaten Gazi Eğitimde'de bu iş için okunmuşmydık." Sayfa. 45

Bir başka sayfadan bir başka küçük bölüm aktararak devam edelim. "Atatürk'ün genç misyoner kıza parmağını uzatıp: Git...Dağ köylerine git...Bir cemiyet kadın ve ana yoluyla fethadilir....Oradan alacağın kızları yetiştir...Sonra onları tekrar yerlerine gönder...Senin öğrettiklerini beraberinde götürececek, öğreteceklerdir...Öğüdü yerine gelmektedir." Sayfa.373

Kitaptan bir çok buna benzer bölümler buraya aktarmak mümkün ancak bu örnekler sayın Sıdıka Avar'ın gerçek kimliğini açık olarak göstermeye yeterli olduğundan dolayı başka örnekler aktarmaya ihtiyaç duymuyorum. Sayın, Sıdıka Avar'ın masum, yardımsever bir öğretmen olduğunu kanıtlamaya çalışan çevrelerin neden dolayı buna gerek duyduklarını anlamak mümkün değil çünkü zaten sayın Sıdıka Avar kitabının bir çok yerinde gerçek kimliğini kendisi çekinmeden yazmakta.

1939 yılında, Dersim jenosidinin hemen sonrasında yurdumuza "uygarlıklarını" taşıyan sömürgecilerin ilk amaçları, Zaza ulusunun asimile edilmesiydi, bu amaçla bir çok yerde yatılı okullar açtılar, bizleri asimile etmek, başta kız çocuklarını asimile etmek amacıyla, kız çocuklarını ailelerinden zorla kopararak eğitim yalanı altında yatılı okullarda Türkleştirdiler. Bu okullarda'da öğretmen adı altında özel yetiştirilmiş misyonerler görevlendirdiler. Bu misyonerlerden biri olan sayın Sıdıka Avar, yurdumuzda 20 yıl boyunca görev yapmış ve kız çocuklarının asimile edilmesinde önemli görevler almıştır.

Yaşamının büyük bölümünü ülkemizde geçiren sayın Avar, yaşamında başından geçenleri ve düşüncelerini ilerde yayınlamak üzere derlemiş ama bunları daha sonra yayınlıyamadı. Sayın Avar yaşama gözlerini kapattıktan sonra bu anılar kızı ve yayınevi'nin yardımıyla tekrar derlenip yayınlanabilmiş.

399 sayfadan oluşan bu kitap bir çok nedenden dolayı bizler için önemli, Zaza ulusunun tarihinin karanlıktan aydınlığa çıkarılması amacıyla yapacağımız çalışmalarda zengin bilgiler sunmaktadır. Sömürgecilerin, kendi kalemlerinden neyi nasıl yaptıklarını açıklıyor olmasından dolayı kitap aynı zamanda bir belge niteliğine sahip. Ayrıca, kitap Zaza ulusunun tarihi içinde çok önemli bir dönemin hemen sonrasını anlatıyor olmasından dolayı çalışmalarımız için elimizin altında bulunması gereken bir yapıt özelliğine sahip. Tarihsel bir önemi olan bu yapıtı bu özelliklerinden dolayı bütün okurlarımıza öneririz.

Yazımı burada bitirirken, sayın Sıdıka Avar'ın 20 yıl sonra ülkemize ve halkımıza veda ederken söylediği son sözleri buraya aktarmak istiyoruz.

"Ey Mastarların, Hazarların, Gölcüklerin, Muratların ülkesi Elazığ ,ey bağlarında tat, dağlarında buzlu sular kaynayan yeşil uluovaların evlatları ,ey Tunceli ve Bingöl'ün göklerle yarışan çetin dağları, boynunu binbir haşeratın kemirdiği boynu bükük ormanları, ey dar zümrüt vadilerin çileli yiğit çobanları ve mert insanları....

Ey saadetinize sevinç, dertlerinize göz yaşı kattığım vefalı kızlarım, biçare bacılarım...

Uğrunuza serdiğim 20 senenin kahırları, dertleri, cefaları ananızın ak sütü gibi helal olsun...!

Kalbimde sizin için burcu burcu tüten saadet ve bereket dilekleri köyünüze , kömünüze rahmet gibi yağsın ve mesut olun..."

Teşekkür ederiz, sayın Avar ..

ÇIKTI

ADRESA WASTENE :

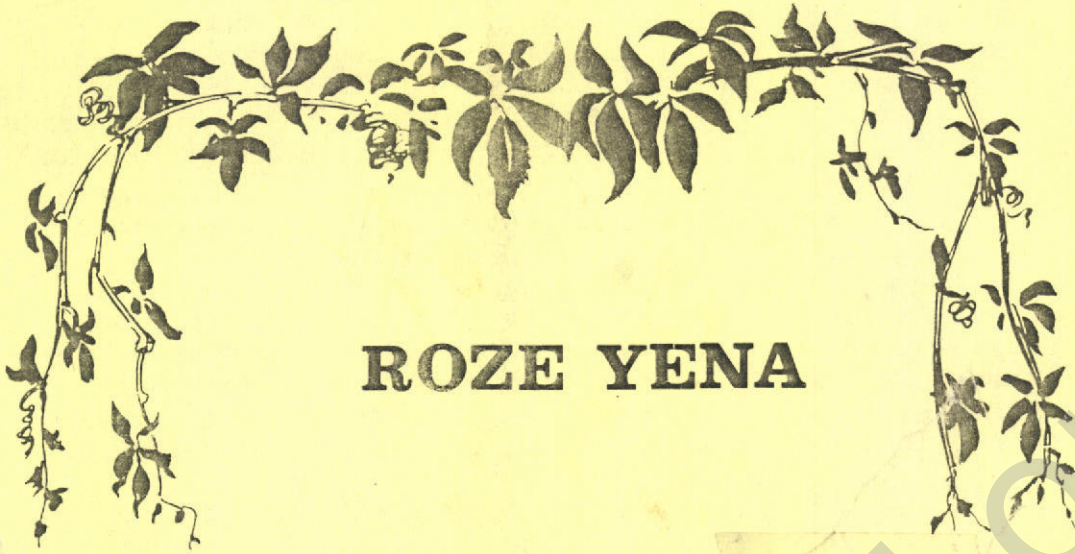
Zilfi
Postfach 30 41 33
1000 Berlin 30

ZILFI

LAWIKÊ

PİR SULTANJ

ROZE YENA

M. ZAZAHAN

ROZE YENA
MA NA DULGERU RA
PEYSER SOME,
WELATÊ HO BINDESTIYE RA
XELESNEME!
HEGAU RA, CUNU RA,
MEKTEVU RA, PALKAU RA
JÎ LAŞERÎ ZINGEME,
PERO PÎYA GOVENDE CÊME,
NAT U DOT,
CÊR U COR WELATÊ HO,
KEME ŞEN, KEME ROŞT.

HATA A ROZE
ZOF SELAMÊ MA ESTO WELATÊ MARE
HATA A ROZE
ZOF SELAMÊ MA ESTO MILLETÊ MARA

